

Praatjes peilen

Spelenderwijs peilen en stimuleren van
mondelinge taalontwikkeling bij jonge kinderen

SLO • nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Praatjes peilen

Spelenderwijs peilen en stimuleren van mondelinge taalontwikkeling bij jonge kinderen

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2014 SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling), Enschede

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs: Mienieke Langberg, Chantal Blockhuis

In samenwerking met: Expertisecentrum Nederlands

Met medewerking van: Mariel Cordang

Illustraties en vormgeving spelletjes: Ineke Koene, Petra ter Keurs (Queenie Productions)

Met dank aan: Esther van den Berg (Freelance onderwijsadviseur), Djuna Denkers (Centrum voor Nascholing), Klaartje Kuitenbrouwer (ABC Onderwijsadviseurs), Kobi Wanningen (Seminarium voor Orthopedagogiek), Aafke Bouwman (CPS), Jolien Hoeksema en Ruthmila Ogenia (leerkrachten OBS Nellestein) en De Bottelhoef.

Informatie

SLO

Afdeling: speciaal onderwijs

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 665

Internet: www.slo.nl

E-mail: so-po@slo.nl

AN: 2.7222.560

Inhoud

Voorwoord	5
1. Inleiding	7
2. De mondelinge taalontwikkeling van jonge kinderen	11
2.1 Hoe verwerven kinderen taal?	11
2.2 Hoe verloopt het taalverwervingsproces?	12
2.3 Uitgelicht: Taal en denken	14
2.4 Van mondelinge taalontwikkeling naar inhouden, doelen en vaardigheden	16
3. Het stimuleren van de mondelinge taalontwikkeling	19
3.1 Leerkrachtvaardigheden	19
3.2 Stimulerende taalleeromgeving	21
4. Verschillen tussen kinderen	23
4.1 Observeren	23
4.2 Signaleren van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften	24
4.3 Intervenieren: Inhoudelijke keuzes voor een passend aanbod	24
5. Het peilen van de mondelinge taalontwikkeling	27
5.1 Verschillende ontwikkelingsniveaus zien	27
5.2 Interventies aanpassen aan ontwikkeling van het kind	27
5.3 Schakelen tussen verschillende niveaus	27
5.4 Ruimte bieden om te antwoorden op eigen niveau	29
5.5 Type vragen afhankelijk van wat je wilt stimuleren	30
5.6 Manieren om taalontwikkeling te peilen	30
6. Peilingspelletjes	33
6.1 Het spelen van een peilingsspelletje	33
6.2 Voorbereiden is het halve werk	34
6.3 Inspelen op het taalniveau	34
6.4 Spelenderwijs leren	35
6.5 Peilen op eigen wijze	35
7. Spelbeschrijvingen 'Praatjes peilen'	37
7.1 Praatjes peilen door het spel 'Hoor jij erbij?' te spelen	37
7.2 Praatjes peilen door het spel 'Ik zie en ik hoor...en ik vertel!' te spelen	41
7.3 Praatjes peilen door 'vertel jij?...Ik luister' te spelen	45
7.4 Scoreformulier	49
7.5 Suggesties voor uitbreiding	51
8. Relevante publicaties, spelletjes en peilingsactiviteiten	53

Literatuurlijst	57
Bijlage 1: Taalontwikkeling van het jonge kind: niveaugrid	61
Bijlage 2: Taalontwikkeling van het jonge kind: vragengrid	63
Bijlage 3: Kopieerbladen, praatplaten, A6-praatplaten en spelletjes	65

Voorwoord

Voor u ligt de map *Praatjes peilen*. In deze map vindt u de ondersteuning en inspiratie om taalspelletjes doelgericht én spelenderwijs in te zetten voor het peilen van de mondelinge taalontwikkeling.

Peilen is een manier om in een dagelijkse (spel)situatie beter zicht te krijgen op wat kinderen al kunnen, waar ze nog net moeite mee hebben en welke vragen of niveau van spel aansluit bij hun behoefte. De observaties en ervaring van leerkrachten staan centraal bij het peilen.

De peilingsactiviteiten zijn gebaseerd op de doelen 'taalontwikkeling jonge kinderen' (SLO/UvA 2009). De nadruk in deze map ligt op het peilen van mondelinge taalontwikkeling. De spelactiviteiten zijn beschreven met variaties op diverse niveaus. In de map staan ook suggesties en tips voor uitbreiding van de peilingsactiviteiten.

De peilingsactiviteiten passen in een doelgerichte en cyclische manier van werken in de onderbouw. Zo heeft u een beeld wat kinderen kennen en kunnen en welk onderwijsaanbod een passende vervolgstap zou zijn. In de map staan tevens een aantal leerplaninstrumenten, zoals een overzicht van taalniveaus en interventievragen, die u in samenwerking met de intern begeleider of onderbouwcoördinator kunt gebruiken voor het plannen van een passend onderwijsaanbod.

Dit product is in samenwerking met ABC Onderwijsadviseurs uitgetoetst op een aantal scholen. Nieuwe inzichten en ervaringen uit de praktijk willen we graag gebruiken om onze producten te verbeteren. Uw suggesties zijn dan ook zeer welkom.

We wensen u veel plezier om via spel de praatjes van uw leerlingen te peilen!

1. Inleiding

Om het maximale uit elke leerling te halen wordt in het basisonderwijs veelal op een systematische manier gewerkt, waarbij men het aanbod afstemt op de onderwijsbehoeften van de leerlingen. Ook bij jonge kinderen valt door een dergelijke doelgerichte aanpak winst te behalen, zonder dat dit ten koste gaat van het karakter van het kleuteronderwijs. Deze map gaat over het spelonderwijs peilen en stimuleren van de mondelinge taalontwikkeling bij jonge kinderen.

Spelonderwijs peilen

Jonge kinderen leren door middel van spel. Waarom dan niet de mondelinge taalontwikkeling van jonge kinderen peilen in een spelsituatie? Uiteraard gebruikt u in het kleuteronderwijs al veel spelletjes om de ontwikkeling te stimuleren. In de map *Praatjes peilen* vinden leerkrachten, in samenwerking met onderbouw- en taalcoördinatoren of intern begeleiders, de ondersteuning om deze spelletjes doelgericht in te zetten voor het peilen van de mondelinge taalontwikkeling. Het spelonderwijs peilen is bedoeld om informatie over de ontwikkeling en het leerproces van kinderen te verzamelen om deze ontwikkeling gericht verder te stimuleren. Het gaat dus niet zozeer om de vraag 'wat heeft een kind geleerd?', maar 'wat kan een kind goed en minder goed en hoe kan ik als leerkracht de kansen vergroten dat dit kind nog meer leert?' Het uitgangspunt is dat het kind zich niet onder druk gezet voelt, maar bezig is met spelactiviteiten terwijl de leerkracht de ontwikkeling op systematische wijze volgt.

Cyclisch en doelgericht werken

Het stimuleren van de mondelinge taalontwikkeling is iets dat leerkrachten eigenlijk gedurende de hele dag al doen. U voert immers gesprekken met de kinderen. In deze map vindt u informatie die van belang is bij het stimuleren van de mondelinge taalontwikkeling. Tijdens de gesprekken in de groep zijn er ongetwijfeld kinderen die u 'opvallen' in hun mondelinge taalontwikkeling. Denk aan het kind dat nauwelijks verstaanbaar spreekt of alleen antwoord lijkt te kunnen geven op eenvoudige vragen. Of wellicht zijn er kinderen die vooruitlopen in hun ontwikkeling en op eigen initiatief een gesprek beginnen en conclusies kunnen verwoorden. Deze kinderen hebben een passend aanbod nodig, maar daarvoor heeft u eerst zicht nodig op het individuele taalniveau van de leerling. Dit krijgt u door tijdens de peilingsactiviteiten met deze kinderen, gerichte observaties uit te voeren en kinderen met een taalachterstand of voorsprong in taal te signaleren. Belangrijk is het om meerdere keren te peilen om zo een goed beeld te hebben van waar het kind in de ontwikkeling staat. Vervolgens kunt u deze kinderen een passend aanbod bieden om gericht te werken aan haalbare doelen. Ook hiervoor kunt u de peilingsactiviteiten inzetten samen met de interventievragen op niveau. U werkt dus op een doelgerichte en cyclische manier waarbij het stimuleren en peilen elkaar steeds afwisselen.

	Wat doe je?	Wat heb je daarvoor nodig? Hoe kun je dat doen?	Bij welke kinderen?
Stimuleren	Stimuleren	• Vaardigheden om mondelinge taalontwikkeling te stimuleren (zie § 2.1) • Kennis over een stimulerende taalleeromgeving (zie § 2.2) •	Bij alle kinderen, gedurende de hele dag
Peilen	Observeren	• Kennis over fasen en mijlpalen in de taalontwikkeling van het jonge kind (zie hoofdstuk 1). • Tijdens de peilingsactiviteiten gericht observeren aan de hand van het niveaugrid (bijlage 1) •	Bij alle kinderen, en intensiever bij kinderen die <i>opvallen</i> : Kleuters met een mogelijke taalachterstand of voorsprong
	Signaleren	• Kennis over fasen en mijlpalen in de taalontwikkeling van het jonge kind (zie hoofdstuk 1). • Inzicht in verschillen tussen kinderen (zie hoofdstuk 3) • Tijdens het observeren signaleer je de kinderen met een taalachterstand of voorsprong •	Bij de kinderen die <i>opvallen</i> : Kleuters met een mogelijke taalachterstand of voorsprong
	Interveniëren	• Vaardigheden om mondelinge taalontwikkeling te stimuleren (zie § 2.1) • Kennis over een stimulerende taalleeromgeving (zie § 2.2) • Vaardigheden om doelgericht te peilen (zie hoofdstuk 4) • Tijdens peilingsactiviteiten doelgericht interveniëren door aan te sluiten bij het niveau met behulp van het vragengrid (bijlage 2)	Bij alle kinderen incidenteel, en specifiek voor de kinderen die gesignaleerd zijn

De praatplaat en kaartjes bieden de mogelijkheid om in gesprek te gaan over alledaagse situaties en voorwerpen. Door het aanvullen met eigen materialen, zoals foto's en voorwerpen, kunt u een verdieping geven aan het materiaal. Kinderen kunnen de spelletjes spelen met elkaar. Bijvoorbeeld in een groepje van gemengde niveaus zodat ze van elkaar kunnen leren. U kunt ouders betrekken door de spelletjes met een korte spelinstructie mee naar huis te geven.

Rekenontwikkeling peilen? Maak gebruik van 'Als kleuters leren tellen...'

Om de rekenontwikkeling te peilen, wordt er al jaren succesvol gebruik gemaakt van de map 'Als kleuters leren tellen...' (Klep & Noteboom, 2005). Deze map¹ voorziet in de behoefte van scholen om spelenderwijs de rekenontwikkeling van kleuters in kaart te brengen. Met 'Praatjes peilen' hebben scholen nu een instrument in handen om ook op het gebied van mondelinge taal de ontwikkeling in kaart te brengen.

¹ De map *Als kleuters leren tellen* wordt nu uitgegeven door CPS:

<http://www.cps.nl/publicaties/1980/rekenen/2160/als-kleuters-leren-tellen>.

2. De mondelinge taalontwikkeling van jonge kinderen

De taalontwikkeling bij jonge kinderen is fascinerend: het is een zeer complex proces dat ogenschijnlijk soepel verloopt bij zich normaal ontwikkelende kinderen. Kinderen lijken hun moedertaal min of meer spelenderwijs te leren. Zo hebben kinderen bij aanvang van de basisschool al een behoorlijke basiswoordenschat en passen ze een groot deel van de grammaticale regels correct toe.

De taalontwikkeling verloopt over het algemeen cyclisch. Dezelfde ontwikkelingsprocessen herhalen zich op een steeds hoger niveau. De ontwikkeling verloopt ook sprongsgewijs. Dat betekent dat een kind soms iets kan, terwijl het een aantal weken later zo druk is met andere ontwikkelingen dat het lijkt of ze het 'vergeten' zijn. Of andersom: een kind lijkt ineens iets te kunnen, terwijl het dit pas geleden nog niet kon (Schaerlaekens, 2000). In hun ontwikkeling bereiken kinderen bepaalde mijlpalen. Sommige mijlpalen zijn voorwaardelijk voor andere mijlpalen. Een gesprek kunnen beginnen is bijvoorbeeld een voorwaarde voor de ontwikkeling in gespreksvaardigheden (Verhoeven, Biemond, & Litjens, 2007).

2.1 Hoe verwerven kinderen taal?

Tijdens het taalverwervingsproces is er een belangrijke interactie tussen aangeboren en omgevingsfactoren. Het vermogen om taal te leren is aangeboren, net als het vermogen te leren lopen of kruipen. Het verwerven van de moedertaal start thuis en gebeurt zonder expliciete instructie. Overal ter wereld verwerven kinderen spontaan de taal die ze horen in hun omgeving. Daarom spreken we in deze fase van ontwikkeling ook van taalverwerven en niet taalleren, omdat het gaat om een natuurlijk proces. Binnen (voor- en vroeg)schoolse educatie wordt de gesproken taal van het kind verder gestimuleerd en op een hoger plan gebracht. Wanneer we spreken over de taalontwikkeling van jonge kinderen in de voor- en vroegschoolse periode lopen de ontwikkeling van 'natuurlijke' taalverwerven en taalleren op school in elkaar over. Thuis gaat de spontane taalverwerving verder, terwijl daarnaast op school doelgericht taalonderwijs kinderen verder stimuleert in hun mondelinge taalontwikkeling.

Om taal te verwerven spelen een aantal zaken een rol: het taalleervermogen van het kind en het taalaanbod vanuit en de interactie met de omgeving. Kinderen leren taal namelijk te begrijpen en te gebruiken in interacties met anderen (Van Elsäcker, Van der Beek, Hillen, & Peters, 2006). Dit zijn dus in de eerste instantie de mensen om hen heen in de thuissituatie: ouders, broertjes en zusjes, oma, maar ook bijvoorbeeld de pedagogisch medewerkers op het kinderdagverblijf. Wanneer kinderen naar school gaan komt daar de belangrijke stimulans van de leerkracht bij. Aangezien kinderen verschillen in aanleg en intelligentie en in verschillende situaties opgroeien, is het dus niet vreemd dat we grote verschillen zien in de taalontwikkeling bij jonge kinderen. Zo verloopt de taalontwikkeling van kinderen die het Nederlands als tweede taal leren, vaak moeizamer dan bij Nederlandstalige kinderen. Anderstalige kinderen volgen wel dezelfde doorgaande ontwikkelingslijn voor de tweede taal, maar op een andere leeftijd.

Volwassenen staan model voor goed taalgebruik en helpen het kind om zijn taalvaardigheid verder te ontwikkelen. Daarbij is het nodig dat kinderen zelf praten. Feedback die het kind krijgt

op zijn taaluitingen, gebruikt hij om te constateren dat hij nog niet precies weet hoe hij iets moet zeggen. Het kind luistert vervolgens naar de taal die het kind in de omgeving hoort en gebruikt de feedback om nieuwe kennis over taal te integreren in zijn bestaande kennisbestand. Dit wordt ook wel het taalleermechanisme genoemd (Van Elsäcker et al., 2006; Verhallen & Walst, 2001).

De taalverwerving van jonge kinderen

Al in de buik van de moeder begint het taalverwervingsproces. Een baby van een paar uur oud herkent al zijn moeders stem. Ook vertoont hij al snel een voorkeur voor klanken in zijn moedertaal. Hiermee is het fonologische proces, het verwerven van klanken, in gang gezet. Aan het eind van het eerste jaar krijgen klanken betekenis en begrijpen bijna alle baby's een paar woorden. Hun woordenschat (lexicon) neemt snel toe. Bij alle taalaspecten ontwikkelt zich eerst het begrip, en vervolgens het zelf actief gebruiken van taal. Kinderen leren niet alleen woorden, maar gekoppeld aan woorden een netwerk van begrippen. Ze verwerven daarmee betekenis van taal (semantiek). Als mama weggaat en 'dag' zegt, weet een kind dat ze er even niet zal zijn, maar ook dat daar een zwaaibeweging bij hoort, dat ze het leuk vindt als het terugzwaait.

Rond het tweede jaar gaan kinderen meerdere woordjes aan elkaar verbinden en zinnen vormen (syntaxis). Al voor die tijd maken ze 'zinnetjes' door middel van intonatie. Zo kan 'mama' op vragende toon betekenen 'waar is mama?' of op huilende toon 'ik mis mama' en met een dwingende toon 'mama, kom me helpen!'. Ook verwerven ze kennis over hoe woorden opgebouwd zijn (morfologie), bijvoorbeeld dat 'schapen' niet één, maar meer van die wollige beesten zijn. Vanaf een jaar of 3, 4 gaan kinderen reflecteren op hun eigen taalgebruik en dat van anderen, ook wel metalinguïstiek genoemd. Ze stellen bijvoorbeeld vragen over taal ("mama, wat betekent sprakeloos?"), verbeteren hun eigen taalgebruik ("baterieën ehh, hoe heet dat ook al weer, bacteriën") of vertellen wat hen opvalt aan het taalgebruik van anderen "die meneer praat gek". Gedurende al die tijd, van de eerste klanken tot het reflecteren op taal met 4 jaar en tot in het volwassen leven, leren kinderen hoe taal wordt gebruikt (pragmatiek). Vanaf de geboorte begrijpen kinderen dat communiceren, in welke taal dan ook, belangrijk is. Wanneer kinderen naar school gaan is het mondeling taalverwervingsproces in de moedertaal al zo goed als voltooid. Natuurlijk zijn er allerlei aspecten die zich nog volop ontwikkelen, zoals het leren van nieuwe woorden. Op school krijgt het taalleren een expliciet karakter. Kinderen worden gestimuleerd om te luisteren, spreken en gesprekjes te voeren met elkaar. Ze beginnen spelenderwijs klanken te koppelen aan tekens. Vanaf groep 3 start het lees- en schrijfproces. Ze leren de techniek van lezen en schrijven, met het oog op het begrijpen van de wereld om hen heen. Een toenemende woordenschat ondersteunt het verwerven van deze vaardigheden.

2.2 Hoe verloopt het taalverwervingsproces?

Jonge kinderen maken in principe dezelfde taalontwikkeling door, maar er zijn verschillen in tempo tussen kinderen. In het taalverwervingsproces zijn een aantal verschillende perioden en fasen te onderscheiden die kinderen doorlopen (Schaerlaekens, 2008). Deze perioden en fasen worden bepaald door kenmerken in het taalgebruik van kinderen en niet zozeer door de leeftijd van het kind.

Uitleg van de taalaspecten

Het taalsysteem kent verschillende onderdelen die samen maken dat we taal kunnen gebruiken:

1. fonologie: het klanksysteem, zoals het (her)kennen en uitspreken van klanken;
2. semantiek: betekenis van woorden en zinnen, met als belangrijk onderdeel het lexicon (woordenschat, inclusief een netwerk van concepten);
3. morfologie: woordvorming, bijvoorbeeld vormverandering bij enkelvoud/ meervoud;
4. syntaxis: opbouw van zinnen, bijvoorbeeld de woordvolgorde in een specifieke taal;

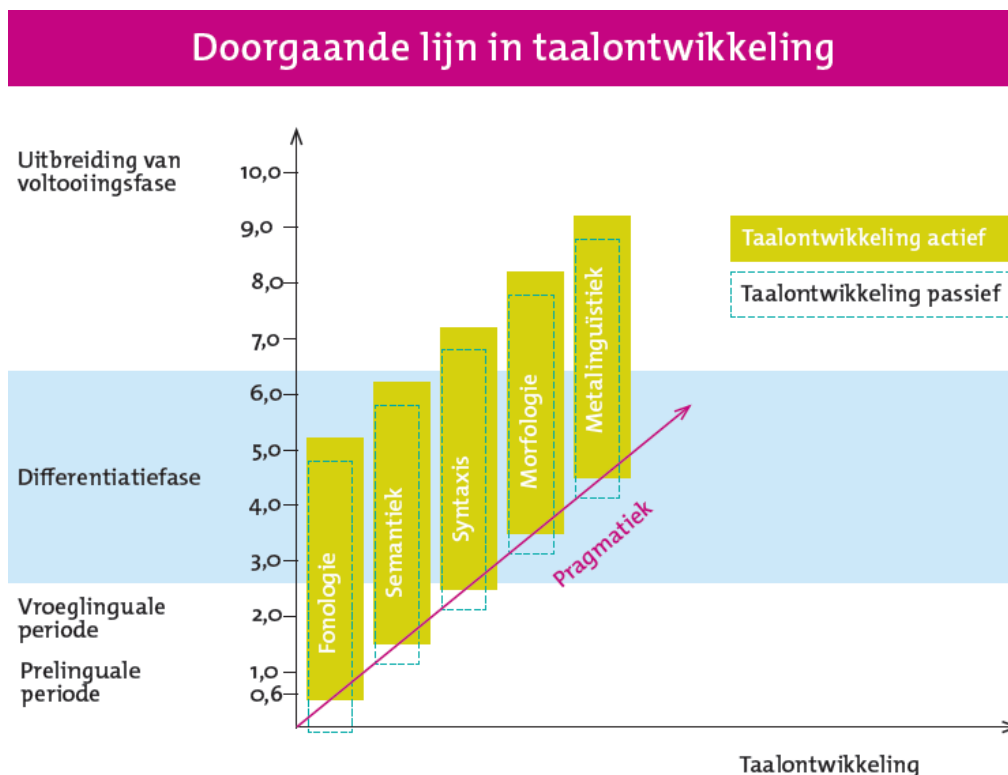
5. metalinguïstiek: reflectie op en praten over taal;
6. pragmatiek: taalgebruik en sociale regels.

De eerste periode is de zogenaamde *prelinguale periode* van 0 tot 1 jaar. In deze periode worden voorwaarden voor een goede taalontwikkeling gelegd. Het kind gebruikt nog geen taal, dat wil zeggen het produceert nog geen woordjes, maar communiceert met zijn omgeving en maakt geluidjes. Op het niveau van fonologie en semantiek maakt het kind een aanvang met de passieve taalontwikkeling. Ook begint het actief aan de foneemvererving. Het kind begint vocaliseert (bijvoorbeeld uhh en aa klanken maken), oefent intonatie en brabbelt (bijvoorbeeld mamamama, bababababa). De mogelijkheid om tot 'gezamenlijke aandacht' te komen, bijvoorbeeld voor het boekje in de box, vormt een belangrijke basis voor communicatie.

Na deze periode volgt de *vroeglinguale periode* van 1 tot 2;6 jaar. Het kind maakt in deze periode de stap van brabbelen naar betekenisvol taalgebruik. Het kind gebruikt woordjes (vanaf ongeveer 14 maanden). In het begin zijn dit uitingen van één woord om een hele zin te zeggen (eenwoordsfase) (bal → ik wil de bal). De intonatie kan helpen om betekenis aan de eenwoordszin te geven. Al snel maken kinderen ook zinnen met twee of meer woorden. Dit zijn telegramachtige zinnetjes zoals 'papa auto', die verschillende betekenissen kunnen hebben (De auto van papa/papa zit in de auto/ik wil met papa in de auto). Deze zinnetjes hebben meteen al de volgorde van de moedertaal, zo zal een Nederlandstalig kind zeggen 'boekje lezen', terwijl een Engelstalig kind spreekt van 'read book'. In de loop van deze periode worden de zinnen vollediger en correcter. Het kind maakt in deze periode dus een begin in de ontwikkeling van de actieve woordenschat en de syntaxis. Wanneer de productieve woordenschat ongeveer 50 woorden bevat, treedt er bij sommige kinderen een 'vocabulary spurt' oftewel een woordenschatexplosie op. Deze kan al met 14 maanden plaatsvinden, maar ook pas met 2,5 jaar (Honig, 2007). Bij andere kinderen ontwikkelt zich de woordenschat meer geleidelijk. Gemiddeld beheersen kinderen van 2 jaar vijfhonderd woorden actief (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000).

In de *differentiatiefase* (2;6 tot 5 jaar) komt het taalverwervingsproces in een stroomversnelling. De semantische ontwikkeling gaat in hoog tempo door. De passieve en actieve woordenschat breiden verder uit. Denk daarbij aan het actief gebruik van 1000 woorden door een driejarige. Kinderen komen echter regelmatig woorden te kort om uit te drukken wat ze bedoelen. In deze periode vormen ze dan ook soms zelf woorden (neologismen). Een bekend voorbeeld is het woord spiegelpapier voor aluminiumfolie. Het morfologische aspect komt nu ook aan bod; het kind krijgt inzicht in woordvervoegingen, zoals meervoudsvorming, verkleinwoorden, vragende en ontkennende zinnen. In de vroeglinguale fase werd een zin ontkennend gemaakt door er simpelweg 'niet' achter te plaatsen ('lopen niet!'). Rond het derde jaar kunnen kinderen het ontkennende woord binnen de zin plaatsen ('wil niet lopen!'). Mede daardoor vindt er op het gebied van syntaxis een grote ontwikkeling plaats. Het fonologisch bewustzijn neemt toe. Het kind gaat bijvoorbeeld spontaan rijmen of liedjes maken. Het kind corrigeert zijn eigen uitspraken. Als een volwassene dezelfde foute uitspraak doet als het kind, zal het kind protesteren. Dit wordt het tum-fenomeen genoemd. Er is in deze fase sprake van een toenemend metalinguïstisch bewustzijn. Het kind leert steeds meer over taalgebruik (pragmatiek). Het leert in te schatten in welke situatie je iets wel of niet kunt zeggen. Het kind werkt de taalvererving af in de *voltooiingsfase* (5-9 jaar). Dit gebeurt in een iets lager tempo dan in de vorige fase. Een aantal vaardigheden die in aanzet al aanwezig waren, worden veelzijdiger gebruikt. Aan het einde van deze fase beheerst het kind taal in principe zoals een volwassene, wat niet wil zeggen dat het kind ook over dezelfde onderwerpen praat. Het kind kan alle fonemen produceren. De zinsconstructies verlopen vlotter. De basisregels van de morfologie worden beheerst. De woordenschat breidt verder uit: vijfjarigen beschikken al over een behoorlijke basiswoordenschat van ongeveer 3000 woorden (Goorhuis & Schaerlaekens, 2000). Het kind is in staat om een samenhangend verhaal te vertellen en praat over ervaringen

uit het verleden of over ervaringen die het niet zelf heeft opgedaan. Het figuur hieronder geeft de fasering en de doorgaande lijn in de taalontwikkeling weer.

Figuur 1. Doorgaande lijn in de taalontwikkeling. Figuur op basis van informatie uit: Schaerlakens (2008).

Wanneer we spreken over taal maken we vaak het onderscheid tussen vorm, inhoud en gebruik van taal:

- taalvorm: uiterlijke aspecten van gesproken en geschreven taal;
- taalinhoud: de betekenisaspecten van gesproken en geschreven taal;
- taalgebruik: sociale context, functies en gebruik van taal.

Deze verschillende elementen zijn nodig om taaltaken uit te voeren. Vorm, inhoud en gebruik zijn niet los van elkaar te zien: de zinsvolgorde (syntaxis) bijvoorbeeld bepaald mede de betekenis van de zin ('de man ligt op de kast' betekent iets anders dan 'de kast ligt op de man').

2.3 Uitgelicht: Taal en denken

De taalontwikkeling staat in relatie met de ontwikkeling van kinderen op andere gebieden, zoals de sociaal-emotionele ontwikkeling. Als een kind zich niet voldoende kan uiten, kan dat bijvoorbeeld gevolgen hebben voor zijn gedrag. Taal en denken zijn ook onlosmakelijk met elkaar verbonden. Taal gebruiken we om informatie te verankeren in ons geheugen, begrippen met elkaar te verbinden, om gedachten te kunnen ordenen. Om actief te kunnen leren moeten kinderen in staat zijn om complexere denkprocessen te verrichten en die in woorden uit te drukken. Het is mogelijk om kinderen hier op jonge leeftijd in te stimuleren.

2.3.1 Denkvaardigheden en cognitieve taalfuncties

In de afgelopen decennia zijn verschillende categorieën of niveaus in denkvaardigheden ontwikkeld, vaak uitgesplitst in lagere en hogere orde denkvaardigheden, waarbij onderzoekers zich meestal baseren op de taxonomie van Bloom, Englehart, Furst, Hill en Krathwohl (1956) of de revisie van Anderson en Krathwohl (2001).

Deze taxonomie beschrijft zes niveaus van denkvaardigheden: kennis, begrip, toepassing, analyse, evaluatie en creatie. Behalve het vergroten van feitenkennis zijn leerlingen bezig het begrijpen van deze kennis. Ze passen de kennis toe in nieuwe situaties. Ze ontleden kennis/verschijnselen in onderdelen en ontwikkelen nieuwe inzichten door die onderdelen aan elkaar te koppelen. Ze beoordelen informatie op geldigheid en bruikbaarheid (Damhuis & De Blauw, 2007; Sytema, Tammes, Damhuis, & De Blauw, 2010).

Creëren (creëer, ontdek, plan, stel samen, ontwerp, stel dat...)
Evalueren (verklaar, prioriteer, beveel aan, beslis/kies, beoordeel...)
Analyseren (vergelijk, categoriseer, licht toe, identificeer, onderzoek...)
Toepassen (laat zien, maak af, gebruik, geef voorbeelden, los op...)
Begrijpen (leg uit (in simpele woorden), vergelijk, voorspel, vertaal, met andere woorden, onderstreep/vat samen...)
Onthouden (beschrijf, benoem, zoek, verbind, herhaal...)

Figuur 2: Gereviseerde taxonomie van Bloom. Bron: Anderson & Krathwohl (2001).

Als we deze denkvaardigheden koppelen aan taal, hebben we het over de cognitieve taalfuncties. Dit zijn taalhandelingen die de denkprocessen verwoorden. Ook hier kunnen we onderscheid maken in eenvoudige en complexere cognitieve taalfuncties. Bij eenvoudige taalfuncties kun je denken aan benoemen en beschrijven; bij complexere taalfuncties gaat het om het vergelijken, ordenen, oorzaak-gevolgrelaties aangeven, middel-doelrelaties aangeven, redeneren, argumenteren en concluderen (Verhallen & Walst, 1996). Het is belangrijk om het gebruik van cognitieve taalfuncties te stimuleren bij jonge kinderen. Later op de basisschool hebben ze deze nodig bij het realistisch rekenonderwijs en het zaakvakonderwijs (Damhuis, 2010).

2.3.2 Ontwikkeling van cognitieve taalfuncties bij jonge kinderen

In eerste instantie gebruikt een kind vooral sociale taalfuncties. Dit zijn gebaren of geluiden om iets duidelijk te maken. Denk aan het huilen en aanwijzen van een beker als een jong kind wil drinken. Het kind gaat al snel dingen om zich heen benoemen: een eenvoudige taalfunctie. Dit gebeurt al in de fase van de eenwoordszin.

Wanneer jonge kinderen, vanaf een jaar of twee, voorwerpen of begrippen moeten ordenen in categorieën (hogere cognitieve taalfunctie), zie je dat de kinderen in de vroege taalontwikkeling moeite hebben met het hanteren van categorieën. Kinderen noemen bijvoorbeeld alle viervoetige dieren hond of alle mannen papa. In deze voorbeelden is er sprake van overextensie; het kind gebruikt één woord om meerdere begrippen mee aan te duiden. Het tegenovergestelde van overextensie is onderextensie. Ook dit zie je terug in de ontwikkeling van jonge kinderen. Het kind gebruikt dan een woord om een begrip in één bepaalde context aan te duiden. Het kind noemt bijvoorbeeld alleen de auto van het eigen gezin auto. Later leggen kinderen steeds meer relaties tussen woordcategorieën en tussen woorden binnen eenzelfde categorie. Er wordt een netwerk van woorden gecreëerd, waarbij de woorden binnen een netwerk een onderlinge relatie hebben (Aitchison, 2002).

Het gebruik van verbindingswoorden zijn mogelijk signalen om zicht te krijgen op de ontwikkeling in cognitieve taalfuncties bij kinderen. Verbindingswoorden (connectieven) drukken de relatie uit tussen delen van een geschreven of gesproken tekst. Het verbindingswoord zegt mogelijk iets over de taalfunctie. Relaties aangegeven met het verbindingswoord *en* lijken te duiden op eenvoudige taalfuncties van rapporteren. De verbindingswoorden *toen*, *maar*, *want*,

omdat en *daarom* hangen samen met de complexere taalfuncties. Kinderen lijken deze verbindingswoorden in een bepaalde volgorde te leren. Rond het 2^e jaar beginnen kinderen het woorden *en* te gebruiken. Daarna leren ze het woord *toen* gebruiken, vervolgens het woord *maar* en ten slotte de woorden *want*, *omdat* en *daarom* (Evers-Vermeul, 2000).

2.4 Van mondelinge taalontwikkeling naar inhouden, doelen en vaardigheden

Na deze beschrijving van de mondelinge taalontwikkeling van kinderen, maken we een vertaling hiervan naar de praktijk in de klas. We gaan daarvoor in op de volgende inhouden: woordenschat en woordgebruik, vloeiend en verstaanbaar vertellen, luisteren, gesprekjes voeren, mening uiten en vragen stellen, praten over taal en nadenken over taal. Bij elke inhoud (het subdomein waar u aan werkt) gaan we in op doelen (op de lijn waar je naar toe werkt) en vaardigheden (van leerlingen).

De inhouden, doelen en vaardigheden zijn afkomstig van UVA /SLO (2009). Zij hebben landelijke doelen geformuleerd voor de taalontwikkeling van jonge kinderen in de voor- en vroegschoolse educatie (zie <http://www.slo.nl/primair/themas/jongekind/doelen>). Deze doelen geven aan welk niveau van taalontwikkeling aan het eind van de voorschool en aan het eind van groep 2 over het algemeen verwacht mag worden.

- Woordenschat en woordgebruik

Leerlingen leren in de kleuterperiode het Nederlandse klanksysteem beheersen. Ze leren steeds meer verschillende en complexe woorden en leren nieuw geleerde woorden toe te passen in een andere situatie (eind groep 2). De woordenschat neemt toe gedurende kleuterperiode. Bij de entree van de basisschool beschikken kinderen over een productieve woordenschat van ongeveer 2000 woorden. Deze omvang is nodig om de communicatie op school te kunnen volgen en er aan deel te nemen. Eind groep 2 is dit gegroeid naar ongeveer 3500 woorden. De receptieve woordenschat is groter dan de productieve woordenschat. Kinderen begrijpen dus meer woorden dan ze gebruiken. Leerlingen aan het einde van groep 2 beschikken over een passieve woordenschat van ongeveer 7000 woorden. Begin groep 1 is dit nog ongeveer 4000 woorden.

- Vloeiend en verstaanbaar vertellen

Kinderen die de basisschool binnenkomen, kunnen over het algemeen verstaanbaar en begrijpelijk vertellen. De onderwerpen waar ze over vertellen zijn dan vaak alledaagse aspecten en veel voorkomende handelingen. Denk bijvoorbeeld aan eten of naar bed gaan. Eind groep 2 kunnen veel kinderen al wat uitvoeriger en met meer samenhang vertellen. Ook gebruiken ze steeds meer complexe zinsconstructies en complexe taalfuncties.

- Luisteren

Bij het luisterniveau van een kind aan het begin van groep 1 moet men denken aan het begrijpen en uitvoeren van enkelvoudige instructies. In de loop van de kleuterperiode kunnen kinderen meervoudige instructies steeds beter begrijpen en uitvoeren. Het kind laat ook steeds beter zien dat het naar de ander luistert door gepaste feedback en luisterresponsen te geven.

- Gesprekjes voeren

Bij aanvang van de basisschool kunnen kinderen een gesprekje voeren met een volwassene of een ander kind en kent daarbij enkele gespreksregels. Het kind kan antwoord geven op eenvoudige vragen zoals wie-, wat-, waar-vragen, aanwijsvragen, luistervragen, voorspelvragen en keuzevragen (keuze uit 2 dingen). Aan het einde van groep 2 kun je van kinderen verwachten dat ze meer initiatief nemen in gesprekken en meer gespreksregels kennen en hanteren. Kinderen van deze leeftijd kunnen een gepast antwoord geven op 'moeilijkere' vragen

zoals hoe-, waarom-, wanneer-vragen, denkvragen, tegendeelvragen, keuzevragen (meer dan 2 dingen), indirecte vragen en reflectieve vragen.

- **Mening uiten en vragen stellen**

Kinderen aan het begin van groep 1 zijn vaak in staat om hun mening te geven, om hulp te vragen of te vragen naar informatie. Deze vragen beginnen dan vaak met *wat, wie, waar* en *waarom*. In de kleuterperiode leren kinderen steeds beter hun mening te verwoorden en gebruiken ze vraagzinnen die beginnen met *hoeveel, waarmee, welke* of *wanneer*.

- **Praten over taal**

Kinderen worden zich ervan *bewust* dat je over taal kunt praten. Dit is bij aanvang van groep 1 al aan de orde. Kinderen aan het einde van groep 2 kunnen over taal of over het verloop van een gesprek praten.

- **Nadenken over taal**

Bij reflectie op taal gaat het niet om de inhoud, maar om de grammaticale vorm van teksten, verhalen, zinnen, woorden en klanken. Als kinderen zich in de onderbouw van het basisonderwijs bewust worden van de vorm van taal, heeft dit een positieve invloed op hun spreekvaardigheid (Verhoeven, Biemond, & Litjens, 2007). Begin groep 1 is een kind zich bewust van het eigen taalgebruik en is op speelse wijze bezig met taal; eind groep 2 reflecteren kinderen op eigen taalgebruik en op dat van anderen en kunnen taalgebruik verbeteren.

1. Mondelinge taalvaardigheid	2. Ontluikende- en beginnende geletterdheid	3. Taalbeschouwing / Metalinguïstische vaardigheden
1a: Woordenschat en woordgebruik - Passieve woordenschat - Actieve woordenschat - Betekenisuitbreiding (semantiek) - Klanken vormen (fonologie) - Woorden vormen (morfologie) 1b: Vloeiend en verstaanbaar vertellen - Verstaanbaar spreken - Zinnen vormen (syntaxis) - Wereld om zich heen benoemen (mensen, plaatsen, dingen, handelingen,...) 1c: Luisteren - Instructie uitvoeren - Luisteren naar verhaal 1d: Gesprekjes voeren - Initiatief nemen en rekening houden met gesprekspartner - Gespreksregels - Vragen beantwoorden 1e: Mening uiten en vragen stellen - Vergelijken en mening geven - Vragen stellen	2a: Leesplezier - Meeleven met prentenboeken - Reageren op voorgelezen verhaal of rijmpje 2b: Oriëntatie op boek en verhaal - Voorgelezen verhaal naspelen of navertellen - Kennis over opbouw boek en verhaal en relatie woord en beeld 2c: Oriëntatie op geschreven taal - Kennis over de functies van lezen en schrijven - Letters benoemen - Letters schrijven 2d: Fonemisch bewustzijn en alfabetisch principe - Klankbewustzijn - Herkennen van symbolen en tekens	3a. Praten over taal - Gesprekjes over taal en taalgebruik 3b. Nadenken over taal - Reflectie op taal - Bewustzijn van taalgebruik - Corrigeren van taalgebruik
		

Figuur 3. Taalinhouden in groep 1 en 2. Bron: <http://www.slo.nl/jongekind>.

3. Het stimuleren van de mondelinge taalontwikkeling

Om kinderen te kunnen stimuleren in hun taalontwikkeling is het belangrijk dat de leerkracht tegemoet komt aan de drie basisbehoeften voor leren en ontwikkeling: relatie, competentie en autonomie (pijlers voor adaptief onderwijs). Leerlingen moeten zich veilig en geaccepteerd voelen (relatie), het idee hebben dat ze taken aankunnen (competentie) en dat ze hun leergedrag voor een deel zelf kunnen sturen (autonomie). De leerkracht stemt zijn gedrag af op deze basisbehoeften.

3.1 Leerkrachtvaardigheden

3.1.1 Aansluiten bij de zone van naaste ontwikkeling en scaffolding

Om de ontwikkeling van de mondelinge taalvaardigheid optimaal te stimuleren, is het belangrijk om aan te sluiten bij de zone van naaste ontwikkeling. Wat het kind op eigen kracht kan, noemen we het actuele ontwikkelingsniveau. Met de peilingsactiviteiten in deze map krijgt de leerkracht zicht op dit niveau. De zone van naaste ontwikkeling is het niveau waarop een kind een taak met hulp van iemand anders kan uitvoeren. Als kinderen binnen de zone van naaste ontwikkeling de juiste instructie krijgen kunnen ze hun vaardigheden uitbreiden en een hoger niveau bereiken. Scaffolding is de hulp en ondersteuning die de ander het kind biedt. *Scaffold* kan men in het Nederlands vertalen als steiger, oftewel scaffolding is het opbouwen van kennis en vaardigheden. De vragen uit het vragengrid in deze map (bijlage 2) zijn voorbeelden van ondersteuning binnen de zone van naaste ontwikkeling.

3.1.2 Taalaanbod

Zoals eerder gezegd is de taal die kinderen vanuit hun omgeving horen van invloed op de taalverwerving van kinderen. Bij het schoolgaande kind speelt -naast ouders- de leerkracht een grote rol in het aanbieden van veel en goed taalaanbod. Veel praten is belangrijk. De leerkracht kan bijvoorbeeld regelmatig haar eigen handelen ('Ik doe de lamp even aan, anders zien we niets') en het handelen van de kinderen ('Jij tekent er een paard bij, heel mooi') verwoorden of ze verwoordt wat er gebeurt tijdens het spel met de kinderen ('En toen ging de moeder boodschappen doen'). Maar vooral ook de *kwaliteit* van het taalaanbod is van belang. Het taalaanbod van de leerkracht is aangepast aan het taalniveau van het kind. Het taalgebruik van de leerkracht is van een net complexer niveau dan dat van het kind (Kienstra, 2003).

3.1.3 Taalproductie

Taal leer je door taal te gebruiken. Belangrijk is dat kinderen de gelegenheid krijgen om op eigen initiatief te praten en dat van daaruit een gesprek ontstaat met de leerkracht. Wanneer kinderen zelf gemotiveerd zijn te praten, zullen ze alles gebruiken om duidelijk te maken wat ze bedoelen. Het kind moet nagaan wat hij wil zeggen, welke woorden hij daarvoor moet gebruiken, in welke volgorde hij de woorden moet zetten. De interactie met anderen (leerkracht en klasgenoten) is daarbij van groot belang voor het leren van taal. De leerling krijgt feedback op zijn uitingen en reageert op wat anderen zeggen.

3.1.4 Feedback geven op uitingen van kinderen

Zoals feedback een belangrijke rol speelt in allerlei leerprocessen, is het ook een belangrijke factor om de taalontwikkeling van jonge kinderen te bevorderen. Met name de interacties die

plaatsvinden als gevolg van de uitingen van kinderen hebben een positieve invloed op de taalontwikkeling.

Leerkrachten kunnen feedback geven op de taaluitingen van kinderen door aandacht te besteden aan het verbeteren van de taal van jonge kinderen. Door dit zoveel mogelijk impliciet te doen, lijkt het voor de kinderen of ze nieuwe, correcte taaluitingen spontaan leren (Verhallen & Walst, 2001). Leerkrachten kunnen de uitingen van het kind corrigeren door de uiting van het kind in een verbeterde vorm te herhalen. Dus bijvoorbeeld wanneer een kind zegt 'mijn papa heeft een auto gekocht', kan de leerkracht op de volgende manier reageren: 'Echt? Heeft jouw papa een auto gekocht?'. De leerkracht kan de uiting van het kind daarnaast uitbreiden (expanderen). Hij neemt de uiting van het kind in de juiste vorm over en zegt er nog iets mee over. In het voorbeeld van 'mijn papa heeft een auto gekocht', kan de leerkracht de uiting expanderen door te zeggen 'Ja, jouw papa heeft een hele grote rode auto gekocht hè?' (Goorhuis-Brouwer, 1997; zie ook Bond & Wasik, 2009). Behalve het verbeteren van taaluitingen kan de leerkracht helpen met het verhelderen van datgene wat het kind heeft gezegd. Wanneer kinderen iets willen uitleggen dat eigenlijk net iets te moeilijk voor hen is, is het van belang dat de volwassene het kind helpt met het zoeken naar de juiste woorden. Verhallen en Walst (2001) noemen naast het verbeteren en verhelderen van taaluitingen ook het positief bevestigen een belangrijke vorm van feedback die een positief effect heeft op de taalontwikkeling van jonge kinderen: 'Kinderen die zich niet gesteund en gesterkt voelen in hun taalgebruik zullen al gauw hun mond houden en minder openstaan voor wat er wordt gezegd'.

Feedback waarbij de uiting van het kind impliciet gecorrigeerd wordt, is essentieel voor de taalontwikkeling van een kind. Zonder deze feedback zouden kinderen niet in staat zijn fouten te ontdekken in hun zinsconstructies en zouden ze dus ook hun foutieve grammaticaregels niet aan kunnen passen. Kinderen gebruiken deze feedback om nieuwe taal te leren en te gebruiken (Snow, 2000).

3.1.5 Interactievaardigheden

De leerkracht kan in gesprekken met kinderen op verschillende manieren taal uitlokken. De meest voor de hand liggende manier is het stellen van vragen. Ook hier is het van belang om aan te sluiten bij de zone van de naaste ontwikkeling. Het is bijvoorbeeld niet zinvol om aan een 2-jarige een waarom-vraag te stellen. Om een vraag goed te kunnen beantwoorden heeft een kind een bepaalde taalvaardigheid nodig. Dat verschilt per type vraag. Een aanwijsvraag kan bijvoorbeeld geen enkel verbale reactie opleveren. Ja/nee vragen of wie, waar, wat-vragen leveren korte verbale antwoorden op. Bij vragen naar het waarom en hoe kunnen kinderen uitgebreidere antwoorden geven. Het hangt dus van het taalniveau van het kind af, welke type vraag het beste gesteld kan worden. In het schema met de interventievragen in bijlage 2 staan voorbeelden van type vragen uitgewerkt voor vijf niveaus.

De leerkracht kan het stellen van vragen soms vervangen door een prikkelende opmerking te plaatsen, zoals 'apen maken altijd zo'n grappig geluid' of expres een fout te maken: 'Ik pak even mijn jas' en vervolgens schoenen pakken. Daarmee daagt de leerkracht kinderen uit om te reageren.

Om meer ruimte aan kinderen te geven in een gesprek kan de leerkracht proberen zelf minder aan het woord te zijn. Het bewust laten vallen van stiltes of luisterresponsen ('hmm' of knikken) in een gesprek kan kinderen stimuleren om een bijdrage te leveren aan het gesprek. Ze krijgen dan de tijd om verder uit te leggen wat ze bedoelen of om op elkaar te reageren. Een andere manier om de interactie tussen leerlingen te stimuleren is de beurt van het ene kind door te spelen naar het andere kind ('Dirk zegt .. Wat vind jij daarvan?').

3.1.6 Uitgelicht: Taal en denken stimuleren

Kinderen leren het meest van gesprekken die veel vragen van hun denk- en taalcapaciteit. Wanneer kinderen uitgedaagd worden om actief na te denken over complexe zaken en daarover hun gedachten verwoorden, breiden ze hun taalvaardigheid sterker uit dan wanneer er lagere cognitieve eisen gesteld worden (Van Elsäcker, Van der Beek, Hillen, & Peters, 2006). Kinderen kunnen al op jonge leeftijd uitgedaagd worden denkstappen te zetten en deze te verwoorden (Damhuis & De Blauw, 2006). Gesprekken over en tijdens activiteiten waarbij kinderen eigen leervragen, bepaalde verschijnselen of problemen 'onderzoeken' lenen zich uitstekend voor het stimuleren van de ontwikkeling in denkvaardigheden. Kinderen praten in zulke situaties over verklaringen voor bepaalde verschijnselen, over oplossingen voor problemen of ze beredeneren wat er aan de hand is.

Een voorbeeld van zo'n activiteit is het onderzoeken van de groei van plantjes, waarbij kinderen de groei van twee -in verschillende omstandigheden groeiende- plantjes met elkaar vergelijken. De een staat bijvoorbeeld in de zon; de ander niet. Of: de een krijgt om de dag cola; de ander water. (Zie voor meer informatie www.talentenkracht.nl of www.samenonderzoeken.nl)

Leerling: Deze heeft meer.
Leraar: Ja, dat plantje heeft meer blaadjes he?
Lkr: Wat is er nog meer anders?
Il: Hij is langer!
Lkr: Is dat plantje langer? Hoe weet je dat?
Il: Kijk maar. Als ik zo doe..
LKr: Hoe zou dat nou komen dat dit plantje groter is dan die?
Ll: Hij heeft meer zon gekregen!

Bij het stimuleren van de denkontwikkeling is een belangrijke rol voor de leerkracht weggelegd. In kleine groepjes met kinderen kan de leerkracht leerlingen uitdagen om actief na te denken over complexere zaken en hun gedachten hierover te verwoorden. De leerkracht stelt zich nieuwsgierig op. De leerkracht stelt met name denkvragen naar het waarom, hoe en wat precies die aansluiten bij de inbreng van de kinderen. Bij het stellen van vragen is het belangrijk om na te gaan hoeveel de vraag al vastlegt van het antwoord (Damhuis en Litjens, 2003). Hoe minder de vraag vastlegt, hoe actiever de leerling het denken moet inzetten en hoe meer de taalontwikkeling gestimuleerd wordt. Het gesprek krijgt dan meer de vorm van een dialoog. Vragen die zich richten op de inzet van eenvoudige cognitieve taalfuncties zijn vragen als *Wat is dit? Wat zie je hier? Hoe voelt dit? Hoe ziet dat eruit?* Vragen die complexe cognitieve taalfuncties uitlokken zijn vragen als *Wat zijn verschillen tussen...? Waarom doe je dit? Hoe kan dat? Hoe komt het dat...? Heb je gedacht aan...?* Wanneer kinderen er niet met woorden uitkomen, geeft de leerkracht ondersteuning. De leerkracht staat model en denkt hardop na. *Zou het iets te maken hebben met ...? Dus jij denkt dat plantjes beter groeien als ze in de zon staan?* Zij geeft in haar feedback weer hoe je de denkstappen correct verwoordt. Ze geeft daarmee een rijk en goed taalaanbod in het gebruik van complexe taalfuncties.

3.2 Stimulerende taalleeromgeving

Een rijke taalleeromgeving stimuleert de mondelinge taalontwikkeling van kinderen (Verhoeven, Biemond, & Litjens, 2007). Bij een rijke taalleeromgeving is er een gevarieerd aanbod van materialen en activiteiten. Denk aan -voor kinderen onbekende- materialen die vragen oproepen en startpunt kunnen zijn van een gesprek. Thematische spelhoeken, zoals een posthoek, die rijk ingericht zijn en uitdagen tot het spelen, lokken interactie uit. Ook een ontdekhoek waar kinderen zelf met meetinstrumenten iets kunnen 'onderzoeken' (planten, kleine diertjes) kan een impuls

zijn voor gesprekken. De leeromgeving is constant in beweging; de leerkracht en de leerlingen passen deze aan door nieuwe materialen of ideeën in te brengen, afhankelijk van het thema waar de kinderen op dat moment mee bezig zijn.

3.2.1 Betekenisvol

Belangrijk is dat de activiteiten, materialen en situaties betekenis hebben voor het kind. Als kinderen het gespreksonderwerp als zinvol ervaren en als het aansluit bij de interesses van kinderen dan ontstaan er optimale kansen om het taalleermechanisme in werking te zetten. Betekenisvol taalonderwijs kan per kind verschillend zijn: niet alle kinderen groeien op in dezelfde omgeving, met dezelfde spullen en in dezelfde situaties. Bovendien verschillen kinderen in interesses en talenten. Een kind dat geïnteresseerd is in techniek zal een voorleesverhaal misschien minder aanspreken dan een informatief boekje over vliegtuigen. Het betekenisvol maken vraagt dus om reflectie 'Is dit van betekenis, van waarde voor dit kind?', 'Sluit het aan bij zijn belevingswereld?'.

3.2.2 Ankers en routines

Een anker is een betekenisvolle startsituatie voor taalleren. Denk bijvoorbeeld aan een bijzonder prentenboek, een excursie of een film. Een anker is meer dan een leuke activiteit. Een anker is bedoeld om kinderen te raken en te boeien. Een anker kan vragen oproepen en biedt allerlei aanknopingspunten voor vervolgactiviteiten. Bij ankergestuurd leren hebben kinderen een grote inbreng; activiteiten naar aanleiding van het anker kunnen voortkomen uit de interesses en ideeën van de kinderen. Een routine is een betekenisvolle activiteit die dagelijks of wekelijks wordt georganiseerd. Het is een herkenbare situatie voor de kinderen die aanzet tot communicatie, zoals het werken met een vertelstoel of vertelkoffer. Herkenbaarheid bevordert de veiligheid; kinderen weten wat er gaat gebeuren en wat er van hen verwacht wordt.

3.2.3 Werken in kleine groepen

Door gesprekken te voeren met kleine groepjes kinderen krijgen kinderen meer kans actief deel te nemen aan het gesprek. Het is enerzijds zinvol om het groepje wat betreft taalvaardigheidsniveau heterogeen samen te stellen, zodat leerlingen met een zwakke taalvaardigheid leren van de kinderen die taalvaardiger zijn. Anderzijds moet het verschil tussen de kinderen niet te veel uiteenlopen. De taalzwakke kinderen kunnen dan mogelijk het gesprek niet meer goed volgen of de taalvaardige kinderen worden teveel geremd.

4. Verschillen tussen kinderen

Kinderen verschillen van elkaar en dat heeft invloed op de taalontwikkeling. Het ene kind is bijvoorbeeld een 'doener', en zal proberenderwijs taal leren. Een kind met een ander karakter is wellicht wat bedachtzamer, ook met het zoeken naar de juiste woorden. Er kunnen verschillen zijn op allerlei gebieden: de talige omgeving, sociale achtergrond, karakter van het kind, de ontwikkeling op andere gebieden waaronder de denkontwikkeling et cetera. De ontwikkeling van andere gebieden heeft invloed op de taalontwikkeling. Kinderen met een (cognitieve) ontwikkelingsvoorsprong hebben vaak ook een voorsprong in hun taalontwikkeling. Een vertraagde motoriek kan betekenen dat het spreken, dus de mondmotoriek, ook wat moeizamer gaat. En voor rekenen hebben kinderen ook taal nodig. De invloed is wederkerig: als je immers de taal hebt om iets te verwoorden of te doen, springt de omgeving daar ook op in met een bepaald taalaanbod. Dus ook al liggen er bepaalde kenmerken bij het kind vast, de omgeving speelt voor de taalontwikkeling een doorslaggevende rol.

De leerkracht in de klas stemt zijn aanbod af op het gemiddelde taalniveau van zijn groep leerlingen. Voor sommige kinderen sluit het aanbod van de leerkracht dan onvoldoende aan op hun actuele ontwikkelingsniveau. Deze kinderen zullen 'opvallen' bij de leerkracht. Ze lijken een achterstand of voorsprong te hebben in hun mondelinge taalontwikkeling.

4.1 Observeren

Om zicht te krijgen op het actuele ontwikkelingsniveau van de leerlingen is het belangrijk dat de leerkracht meerdere keren gerichte observaties uitvoert, met name bij de leerlingen waarvan ze vermoedt dat ze achterblijven of vooruitlopen. De leerkracht maakt hierin een keuze in vaardigheden die ze wil observeren. In bijlage 1 vindt u een uitgebreid niveaugrid dat houvast biedt bij het maken van een inschatting van het taalniveau van kinderen. Dit niveaugrid kunt u gebruiken tijdens de peilingsactiviteiten. Helaas is niet op alle gebieden altijd even makkelijk vast te stellen hoe ver een kind is. Bij sommige taalaspecten is het verschil tussen kinderen erg groot, zoals het soort woorden die kinderen kennen. Het is bijvoorbeeld ook heel lastig om de woordenschat exact te meten. Vaak kun je wel een globale inschatting maken of de woordenschat erg klein is of juist heel groot voor de leeftijd.

Niveaugrid taalontwikkeling

Opbouw

Het instrument is als volgt opgebouwd: op elk onderdeel van de taalontwikkeling staan op vijf niveaus indicatoren benoemd die overeenkomen met belangrijke mijlpalen in de taalontwikkeling. De taalontwikkeling verloopt over het algemeen cyclisch en sprongsgewijs. We hebben ondanks dit gegeven geprobeerd om de opbouw van de taalontwikkeling zo goed mogelijk weer te geven in het instrument. De niveaus zijn daarnaast cumulatief (op de meeste onderdelen): het volgende niveau omvat het voorgaande niveau.

Gebruik

U kunt het schema gebruiken om op basis van observaties en andere gegevens per onderdeel een inschatting te maken van het taalniveau van het kind. U kunt dit bijvoorbeeld doen door het meest passende hokje te arceren. Het schema kunt u ook als losse A-4 kaarten hanteren. Door de informatie vervolgens naast elkaar te leggen krijgt u een beeld van de totale taalontwikkeling van het kind, met zijn taalsterke en -zwakke aspecten.

Bron

Het niveaugrid is gebaseerd op de doelen van SLO/UvA (2014) en Schaerlaekens (2008).

4.2 Signaleren van kinderen met specifieke onderwijsbehoeften

Op basis van de observaties en andere gegevens kan de leerkracht bij leerlingen een achterstand of voorsprong in de ontwikkeling van een of meerdere vaardigheden signaleren. Het vroeg signaleren van specifieke onderwijsbehoeften van kinderen kan voorkomen dat kinderen vastlopen in hun ontwikkeling of bijvoorbeeld gaan onderpresteren. Dit signaleren vraagt van de leerkracht zowel kennis over de mondelinge taalontwikkeling als zicht op de gehele ontwikkeling van het kind, inzicht in verschillen tussen kinderen en wanneer dit verschil dusdanig is dat er sprake is van een taalontwikkelingsachterstand. Hoofdstuk 2 over de taalontwikkeling geeft informatie over de mijlpalen, fasen en taalniveaus van de taalontwikkeling. Door te weten wanneer een kind over het algemeen een bepaald taalaspect beheerst, kan een leerkracht ook signaleren wanneer een kind achterblijft of juist een voorsprong heeft. Let wel op dat een achterstand niet meteen een probleem hoeft te betekenen. Kinderen ontwikkelen zich op eigen wijze, en ieder kind zal taalsterke en taalzwakke kanten tonen. In de eerste instantie is het voldoende om die aspecten wat extra te stimuleren. Na meerdere observaties kan een beslissing genomen worden over de beste interventie voor het kind. Soms kan het nodig zijn een kind te verwijzen voor verder onderzoek of screening. Voor een overzicht van veelgebruikte screeningsinstrumenten zie Van der Linde-Meijerink en Kuipers (2011).

4.3 Intervenieren: Inhoudelijke keuzes voor een passend aanbod

Een belangrijk uitgangspunt bij het peilen is dat kinderen van elkaar verschillen. De interventies van de leerkracht zijn afhankelijk van het niveau en de reacties van het kind. Het doel is immers om in beeld te brengen wat een kind kan, en daar gelegenheid voor scheppen door middel van een spel, of interventie tijdens het spelen van het spel. Het voeren van een goed gesprek en het stellen van de juiste vragen is een hele kunst.

Een hulpmiddel om bij jonge kinderen op het juiste niveau vragen te stellen met als doel de denk- en taalontwikkeling te stimuleren is de denkstimulerende gesprekstechniek van Marion Blank (Blank, 1973), (Van Bokkem, & Van der Velden, 1994). Haar doel is om kinderen met een achterstand in de taalontwikkeling verder op weg te helpen door interventies en het stellen van juiste vragen. In haar onderzoek kwam zij erachter dat er vaak allerlei vooronderstellingen waren in de benadering waardoor kinderen blokkeerden. Door het laten ervaren van de wereld om hen heen (Hoe voelt zand? Hoe voelt modder? Hoe ziet zand eruit als ik er water bij doe?) leren kinderen. Door het stellen van de juiste vragen krijgt het kind de mogelijkheid om zijn gedachten hierover in woorden om te zetten. Dit wordt stapsgewijs opgebouwd in een gesprek. Blank onderscheidt vier niveaus van abstract taalgebruik; voor elk niveau zijn vragen geformuleerd (zie onderstaand schema).

Niveau 1 (leeftijd 2-3)	Niveau 2 (leeftijd 3-4)	Niveau 3 (leeftijd 4-5)	Niveau 4 (5 jaar >)
- zoek hetzelfde plaatje - wat is dit? - welke kleur heeft die? - wat zei de...? - wat zie je daar? - laat me...zien - is dit... of.... - wie is dit? - wijs aan.... - zeg eens..	- zoek een plaatje dat../waarop... - wat gebeurt er? - wie is dat? wanneer doe je/ga je...? - waar is de...? - maak de zin af..? - waar is dit voor? - waarom zijn ze verschillend? - wat is nog meer...? - wat kunnen ze nog meer? - noem iets dat.... - zoek iets dat.....	- wat gebeurt er dan? - wat gaat...zeggen? - hoe heeft hij...? - hoe zou hij het ook kunnen doen? - waarin lijken ze op elkaar? - welke vind jij het mooist? - vertel me, welke is niet...? - welke is...? - hoe voelt hij zich? - wat hebben ze gedaan? - waar zie iets dat....net als.... - welke volgorde zou jij...	- wat gebeurt er als..? - waarom pak je die...? - waarom gebeurde dat? - wat kon hij doen? - wat zou je doen als....? - waarom is het gemaakt van...? - hoe weten we dat...? - waarom doet hij niet...? - waarom vind je die leuk? - als je... was wat zou jij dan doen? - wat kunnen we (niet) gebruiken om... - waarom kunnen we dat (niet) gebruiken om...

Figuur 4: Vraagniveaus Marion Blank. Bron: onder andere Van Bokkem & Van der Velden (1994)

De denkstimulerende gesprekstechniek van Blank is gebruikt als een van de bronnen voor de ontwikkeling van het vragengrid in deze map (bijlage 2). Het type vragen uit de verschillende niveaus van het vragengrid kunt u gebruiken om een passend aanbod te creëren.

Vragengrid

Opbouw

In het vragengrid zijn vragen opgenomen die aansluiten bij de niveaus in de taalontwikkeling. U ziet van links naar rechts dat de vragen van meer gesloten naar steeds meer open vragen gaat. Het kind krijgt, met het toenemen van zijn taalvaardigheid, steeds meer ruimte in de interactie. Daar waar een kind op de lagere niveaus veel hulp krijgt, functioneert het kind veel zelfstandiger in de hogere niveaus. Het type vragen verandert van het aanwijzen en herhalen naar meer complexere denkvaardigheden als redeneren.

Gebruik

U kunt het schema gebruiken om een lijn aan te brengen in uw vraagstelling. U bepaalt van te voren welk type vragen aansluiten bij het actuele ontwikkelingsniveau van het kind. Dit kan per taalonderdeel verschillen, aangezien ook het taalniveau van het kind per onderdeel kan verschillen. De vragen zijn uiteraard slechts voorbeelden om u op weg te helpen passende vragen te stellen. U kunt de vragen aanpassen aan uw situatie.

Bron

Voor het vragengrid is gebruik gemaakt: Van Bokkem & Van der Velden (1994), Blank (1973) en Anderson & Krathwohl (2001), en is geïnspireerd door TalentenKracht (www.talentenkracht.nl).

5. Het peilen van de mondelinge taalontwikkeling

Peilen is een manier waarop u in dagelijkse spelsituaties beter zicht krijgt op de mondelinge taalontwikkeling van kinderen in uw groep. In elke groep zitten kinderen die opvallen, en waarvan u de inschatting maakt dat het aanbod te moeilijk of juist niet uitdagend genoeg is. U wilt zicht hebben op het individuele ontwikkelingsniveau om tot een passend aanbod voor deze kinderen te komen. Welke vragen en interventies kan de leerkracht spelenderwijs introduceren om meer te weten te komen en aan te sluiten bij het ontwikkelingsniveau en de onderwijsbehoeften van het kind? Bij het peilen staan uw observaties en ervaring centraal.

5.1 Verschillende ontwikkelingsniveaus zien

Het belangrijkste doel van peilen, en eigenlijk alle vormen van toetsing bij jonge kinderen, is om de ontwikkeling, in dit geval van de mondelinge taalvaardigheid, gericht te stimuleren. Hierdoor kunt u aansluiten bij de zone van naaste ontwikkeling. Dit vraagt allereerst om zicht op het actuele ontwikkelingsniveau van het kind. Met behulp van het niveaugrid (bijlage 1) kunt een accurate inschatting maken van het taalniveau van het kind op de verschillende onderdelen van de mondelinge taalontwikkeling.

5.2 Interventies aanpassen aan ontwikkeling van het kind

Wanneer u kinderen interventievragen voorlegt die aansluiten bij hun actuele ontwikkelingsniveau, daagt dit ze uit om te laten zien wat ze kunnen. Op dit niveau ervaart het kind veiligheid om zijn kennis uit te breiden. De reactie van het kind is doorslaggevend en bepaalt de stappen die de leerkracht doorloopt. De interventies van de leerkracht vinden plaats in de vorm van een dialoog tussen leerkracht en kind.

5.3 Schakelen tussen verschillende niveaus

Wanneer een kind adequaat reageert op de interventies van de leerkracht, gaat de leerkracht op zoek naar een vervolgenterventie binnen het niveau van de naaste ontwikkeling. Zo wordt elk kind, passend bij zijn ontwikkelingsniveau, uitgedaagd om te leren. Wanneer een kind niet adequaat reageert op de interventie, is het vaak nodig dat u een stapje terug te doet naar een vraag die beter aansluit bij de 'comfortzone' van het kind. Versimpelen voor het kind betekent niet dat uw taak en uitleg daarmee eenvoudiger wordt. De leerkracht dient immers de vraag uit een te rafelen tot meer gedetailleerdere, meer preciezere omschrijving.

5.3.1 Van minder naar meer variatie

De vragen van de leerkracht blijven dicht bij de leefwereld van het kind. De kracht van de interventie liggen bij een lager taalniveau/ jongere kinderen tot drie jaar in de herhaling. Ook het type vragen dat de leerkracht stelt zal minder variëren bij een lager taalniveau dan bij een hoger taalniveau (zie ook het vragengrid, (bijlage 2)). Het gaat dan bijvoorbeeld om wie, wat, waar-vragen die in verschillende spelsituaties worden toegepast, terwijl bij een hoger taalniveau er veel meer type vragen worden gesteld (waarom, waarmee, waarvoor, hoeveel, op welke manier etc.). Wanneer een kind deze vragen ook makkelijk kan beantwoorden, is het mogelijk om uit te breiden door bijvoorbeeld negatie (waarom niet, waar zie je geen, waarmee kun je niet etc.).

5.3.2 Met hulp, begeleiding en voordoen naar zelfstandig

De mate waarin een kind zelfstandig de taak uitvoert en het antwoord formuleert is een andere manier om het taalniveau van het kind gericht te peilen door het uit te dagen tot een passende reactie in de zone van naaste ontwikkeling. Bij een lager taalniveau zal de leerkracht een meer sturende rol op zich nemen. U helpt het kind bijvoorbeeld door het geven van (een stukje) relevante informatie of door de vraag in makkelijkere bewoordingen te herhalen. Tijdens het spelen van de spelletjes, intervineert de leerkracht door het stellen van een vraag. Wanneer blijkt dat het kind zelfstandig niet tot een adequate reactie komt, kan de leerkracht het kind ook begeleiden door de taak eerst (herhaald) voor te doen. In onderstaand kader ziet u meer voorbeelden van interventies. De hulp en ondersteuning die de leerkracht het kind biedt, met andere woorden scaffolding is afhankelijk van de reactie van het kind. Naar mate het kind mondeling taalvaardiger wordt, neemt de leerkracht een stapje terug om het kind zelfstandig tot een reactie te laten komen. Het schakelen van hulp naar begeleiding naar zelfstandigheid gebeurt stapsgewijs.

- Uitstel/wachten (kind wil het kaartje al pakken. Leerkracht 'wacht even, luister naar wat ik wil dat je pakt.')
- Aandacht focussen (leerkracht 'weet je nog wat ik je vroeg...?')
- Herhalen van de vraag ('waar zie je het kaartje met spelende kinderen? 'Nee, met spelende kinderen.')
- Herhalen in andere woorden ('waar zie je pantoffels? (...) waar zie je de sloffen?')
- Deels voordoen ('het aquarium en het konijnenhok horen bij elkaar. ' waarom horen ze bij elkaar? (...) Het aquarium en het konijnenhok horen bij elkaar omdat het huizen zijn voor...')
- Opsplitsen van de vraag in kleinere eenheden ('waarom denk je dat er stoom, kleine wolkjes, uit het raam komt?' (...) 'waar zie je het raam? waar zie je de stoom? 'wat doe je in de badkamer?')
- Bieden relevante vergelijking ('kijk op dit plaatje zie je een mevrouw met een hondje. Zie je op dit plaatje ook een hondje?.'
- Benoemen van relevante feiten ('waarom horen de kaartjes van de sloffen en de schoenen bij elkaar? Kijk maar eens naar je schoenen. Waarom doe je schoenen aan?')
- Voordoen ('ik pak een kaartje van de wereld en van de cd. De kaartjes horen bij elkaar want beide plaatjes zijn rond. De vorm is een cirkel')
- Vragen om uitleg van het kind (Ja, er zit een huisje in de boom. Voor wie is dat huisje denk je?')
- Herhalen van demonstratie ('Kijk nog een keer. Ik pak het kaartje met het kindje dat zich aankleedt en leg het op de grote praatplaat,')
- Vergelijken van bekend met onbekend ('Wat is dit? Heb je wel eens een sein gezien? Nee? Hier is een plaatje van een stoplicht. De auto's stoppen voor een stoplicht als er een andere auto aankomt. Bij de trein staat geen stoplicht, maar een sein. Op dit plaatje staat een sein.')

Figuur 5: Vereenvoudigingstechnieken. Bron: Blank (1973).

5.3.3 Besloten en veilig naar veel ruimte en vrijheid

Voor kinderen met een lager taalniveau kan het stellen van alleen open en complexe vragen en het bieden van te veel ruimte als bedreigend worden ervaren. Het stellen van vragen op het juiste niveau voorkomt dat een kind blokkeert uit onbehagen. Dit betekent niet dat het kind niet uitgedaagd moet worden door middel van alleen dezelfde, gesloten vragen te stellen en het antwoord voor het kind in te vullen. Uit de reactie van het kind kunt u opmaken wanneer een

vraag voor het kind te complex is. U weet dit alleen door alle kinderen ook complexere vragen voor te leggen. De reactie van het kind bepaalt of het op dit moment meer baat heeft bij concrete vragen over zaken in het hier-en-nu of dat het toe is aan abstractere, open vragen.

5.4 Ruimte bieden om te antwoorden op eigen niveau

Het bieden van aan de ene kant veiligheid en aan de ander kant vrijheid is uiteraard voor alle kinderen belangrijk. Soms is het lastig om bij kinderen die niet-adequaat reageren het gesprek niet over te nemen. Elk kind heeft behoefte aan ruimte om op zijn eigen niveau tot een reactie te komen. Dit versterkt het zelfvertrouwen van het kind. Binnen het onderzoeksprogramma van *TalentenKracht* brengt het onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen de interactie tussen de volwassene en het kind in beeld. Meindertsma en Van der Steen (2010) beschrijven verschillende type interventies van een volwassene in een gesprek, waarbij interventies meer of minder ruimte laat voor de reactie van het kind. Hieronder zijn interventies van de volwassene en antwoordreacties van het kind weergegeven bij het uitvoeren van een proefje met een luchtsput. De interventies van de volwassene gaan van weinig ruimte voor het kind ('stop') naar veel ruimte voor het kind ('open vraag'). De reacties van het kind hebben een opbouw van een incorrect/irrelevant antwoord tot een complex/verklarend antwoord.

	Volwassene
Stop	'niks doen nu...'
Instructie	'trek eens aan...'
Informatie geven	'als ik druk gaat...'
Gesloten vraag	'gebeurt er iets bij jou?'
Open vraag	'wat gaat er dan gebeuren?'
	Kind
Irrelevant antwoord	'mijn opa heeft ook zo'n slang'
Sensimotor action	'het is doorzichtig'
Sensimotor mapping	'je kunt deze in die duwen'
Single representation	'als je hier trekt, gaat de ander naar beneden'
Representational mapping	'het maakt niet wat je het doet, want als... dan'

Figuur 6: De rol van volwassene en het antwoordniveau van het kind . Bron: Meindertsma & Van der Steen (2010).

In het onderzoek worden vervolgens de interactiepatronen tussen de interventies van de leerkracht en de kwaliteit van de reacties van het kind in kaart gebracht (Meindertsma & Van der Steen, 2010).

5.5 Type vragen afhankelijk van wat je wilt stimuleren

Het type vragen is tevens afhankelijk voor welk taalonderdeel je een reactie wilt uitlokken. Wanneer je actief taalgebruik wilt ontlokken, stel je een ander vraag (Bijvoorbeeld: 'Wat is dit..?' 'Waarvoor gebruik je een...' 'Vertel eens...') dan bij passieve taal (bijvoorbeeld 'Wijs aan...', 'Waar zie je...', 'Welke horen bij elkaar?'). Een ander voorbeeld: bij het peilen of het kind in staat is om zijn mening te geven, is een ander type vraag nodig dan wanneer je wilt reflecteren op taal. Bij het vragen naar een mening vraag je bijvoorbeeld 'Wat vind je mooi' 'Waarin lijken ze op elkaar' 'Waarom wil je die'? Etc., terwijl bij reflecteren op taal voorbeelden van vragen zijn 'Hoe praat...', 'wat zegt een...', 'Zeg jij wel eens...'.

5.6 Manieren om taalontwikkeling te peilen

Er zijn verschillende manieren om de taalontwikkeling te peilen (zie bijvoorbeeld McDaniel, McKee, & Smiths Cains, 1996). Het gebruik van poppen, foto's en levensechte materialen geven aan het peilen een extra dimensie. Zeker voor kinderen met een lager taalniveau kan de stap van werkelijkheid naar afbeelding een stap te ver zijn. Een pop geeft betrokkenheid en biedt kinderen meer ruimte om te praten (Simon, Naylor, Keogh, Maloney, & Downing, 2008). Een groot deel van de onderstaande manieren wordt in de praktijk gebruikt, en is deels terug te vinden in bestaande taaltoetsen. Soms is een manier met name geschikt voor een bepaald taalonderdeel, of kent specifieke voor- en nadelen. Hieronder volgt een opsomming van manieren om de taalontwikkeling van jonge kinderen te peilen:

- Observeren van spontaan taalgebruik. Dit kan 'live', of met gebruik van audio- of beeldopnamen. Voordeel is dat het de meest rijke data oplevert; het kan gebruikt worden voor alle taalonderdelen. Grote nadeel is dat het tijdsintensief is;
- Gebruik maken van pop als intermediair. Geschikt voor het peilen van taalbegrip en taalproductie. Een voorbeeld is een spelsituatie dat pop leert praten en dat kinderen de pop helpen. Een pop kan goed gebruikt worden om vragen te stellen. Het voordeel is dat kinderen vrijer zijn in hun antwoorden en het spontane taalgebruik is daarmee goed te meten;
- 'Praatje bij plaatje'. Door gebruik te maken van plaatjes, praatplaten, foto's en voorleesboeken kunnen allerlei onderdelen van de taalontwikkeling worden getoetst. (bijvoorbeeld: 'op welk plaatje zit de poes onder de stoel?'). Het voordeel is dat het makkelijk te (re)produceren is, vandaar het gebruik in taaltoetsen. Een nadeel is dat plaatjes tweedimensionaal zijn, en soms vertekend beeld geven;
- Namaaktaal gebruiken. Door bedachte woorden te gebruiken is het mogelijk om te testen of kinderen bepaalde taalstructuren beheersen, bijvoorbeeld de meervoudsvormen ('dit is een flop' 'en dit zijn twee...(floppen/flops);
- Peilen van lees- en schrijfbewustzijn. Door het kind taken te geven als 'zet cirkel om de letter' , 'zet een cirkel om de zin', 'vertel eens een lang woord', of, bij foto's met mensen die iets doen, 'wie leest?' kan getoetst worden of het het lees- en schrijfbewustzijn zich aan het ontwikkelen is;
- Nazeggen van moeilijke zinnen. De volwassene vraagt het kind de zin te herhalen; 'de beertjes zitten op de stoel'. Het kind herhaalt: 'bee~tje op stoel',. Zo is te evalueren dat het kind bepaalde klanken, meervoud en lidwoorden nog niet beheerst. Dit is over het algemeen alleen geschikt voor kinderen in de vroegere fasen van de taalontwikkeling;

- Uitvoeren van instructie/uitbeelden van een woord of zin. Door het kind een bepaalde instructie te geven ('pak voor mij de druiven van de fruitschaal'), of iets te laten uitbeelden is het mogelijk om bijvoorbeeld de woordenschat of taalbegrip te toetsen. Het is een manier die eigenlijk dagelijks wel wordt gebruikt voor met name het passief taalbezit.
- Navertellen van verhaal/boekje . Hierdoor is het mogelijk te evalueren of het kind opbouw kan aanbrengen in zijn verhaal, of hij samengestelde zinnen kan maken en verleden tijden gebruikt. Dit wordt bijvoorbeeld ook in de logopedische praktijk gebruikt om de taalontwikkeling te evalueren. Voordeel is dat het kinderen vaak aanspreekt, omdat het zelf opgaat in het verhaal.

Niet alle manieren zijn overigens even goed bruikbaar in het dagelijkse onderwijs. Een analyse van spontaan taalgebruik om de mondelinge taalontwikkeling te peilen is heel waardevol. Het uitschrijven van de taal van kinderen geeft een schat aan informatie, maar is zeer tijdrovend. Een goed observatieformulier maakt dit aanzienlijk makkelijker.

Door het spelen van spelletjes zijn de verschillende manieren om de taalontwikkeling te toetsen te combineren. De peilingsactiviteiten in deze map zijn een praktische oplossing om op een laagdrempelige wijze deze verschillende manieren van peilen te combineren om de taalontwikkeling in beeld te brengen. Het kind is bezig met het spel, terwijl de leerkracht de taalontwikkeling peilt.

5.6.1 Peilen door middel van praatplaten en kaartjes

Een praatplaat is een middel om de taalontwikkeling van jonge kinderen op verschillende aspecten te peilen. Door de situaties op plaatjes is het mogelijk om taal uit te lokken over zaken die herkenbaar zijn voor kinderen, maar niet direct bij de hand. Het vormt daarom een goede basis om met kinderen in gesprek te gaan. Aanvullend is de inzet van foto's, voorwerpen, (stok)poppetjes aan te bevelen. De praatplaten, kaartjes en spelletjes in deze map zijn voorbeeldmateriaal om een start te maken met het peilen van de mondelinge taalontwikkeling. U kunt hiervoor uiteraard ook andere praatplaten of spelletjes gebruiken.

6. Peilingspelletjes

Met de peilingsspelletjes zorgt u voor situaties waarin u gericht kunt observeren en signaleren. Het gaat niet zo zeer om een precieze meting, maar om een inschatting van het taalniveau van het kind. Het doelgericht werken staat centraal. Doelen zijn leidend voor observaties, waardoor het mogelijk is om te signaleren wanneer een kind na herhaaldelijke observaties achterblijft. Doordat u als leerkracht actief betrokken bent, kunt u de activiteit bijsturen zodat het u die informatie geeft waar u behoefte aan heeft. Bij het spelen van een spel is er een gelijkwaardige rolverdeling tussen leerkracht en het kind (Hoogsteder, 1995). Uw kennis over en ervaringen met het kind bepalen de keuze voor een spelletje. Begin met een spelletje of onderdeel van een praatplaat waarvan u weet dat het aansluit bij (de interesse van) het kind.

In de bijlage van deze map vindt u het materiaal voor de peilingsspelletjes. De basis van deze spelletjes zijn plaatjes die 'praatjes' bij de kinderen uitlokken. Het materiaal bestaat uit praatplaten en diverse kaartjes met plaatjes van woorden. Een aantal criteria lagen ten grondslag aan het ontwikkelen van de plaatjes:

- situaties moesten mogelijkheden geven om verschillende woorden, naast zelfstandig naamwoorden ook schooltaalwoorden/ denkwoorden en functiewoorden, en zinsstructuren uit te lokken;
- voor de keuze en samenstelling van de plaatjes is gebruik gemaakt van BAK (Basis lijst Amsterdamse Kleuters) en 1001-woordenlijst (Bacchini, Boland, Hulsbeek, Pot, & Smits, 2005);
- er is gekeken naar een opbouw van niveaus, zodat er woorden en plaatjes waren die kinderen van diverse taalniveaus zouden aanspreken.

De praatplaten bevatten beelden met diverse scenes en doorkijkjes naar alledaagse situaties die voor jonge kinderen herkenbaar zijn. De praatplaten zijn achter elkaar te leggen en vormen zo een scene die het verloop van een dag weergeeft. Voor jongere kinderen of kinderen met een lager taalniveau zijn er situatieschetsen uit de praatplaat uitvergroot weergegeven op A6-kaarten. Daarnaast zijn een aantal hoofdfiguren vergroot apart in te zetten als stokpoppetjes. Van verschillende voorwerpen en handelingen op de praatplaat zijn aparte kaartjes gemaakt. Het materiaal is op verschillende manieren inzetbaar om de mondelinge taalontwikkeling te peilen. In hoofdstuk 7 vindt u speluitwerkingen die u kunt toepassen om de mondelinge taalontwikkeling te peilen.

6.1 Het spelen van een peilingsspelletje

Uit de ervaringen van leerkrachten blijkt dat het spelen van peilingspelletjes met behulp van het schema met de taalniveaus en interventievragen ze helpt om een lijn aan te brengen in de vraagstelling waardoor kinderen hun taalkennis en vaardigheden konden uitbreiden. Ze kwamen tot de ontdekking dat ze voorheen steeds schakelden tussen allerlei niveaus en dat de kinderen daardoor in verwarring werden gebracht. Bij het spelen van de verschillende spelletjes zal je als leerkracht vaak een opbouw in je interventies hanteren. Dit zal variëren van wachten om het kind de ruimte geven om te antwoorden tot het uitbreiden van een correct antwoord van het kind (zie schema).

Spelen van spelletje 'hoor-jij-erbij': wat doet de leerkracht

Wachten	Leerkracht doet niks. Geeft het kind ruimte om te antwoorden en observeer wat het kind doet.
Benoemen	Benoem wat er op het plaatje te zien is. Gebruik eventueel andere bewoordingen (bijvoorbeeld sloffen in plaats van pantoffels)
Voordoen/modelleren	Doe de taak voor, geef ook qua taalgebruik het goede voorbeeld ('ik pak het plaatje van de aarde en de cd. Deze plaatjes horen bij elkaar want ze zijn allebei rond. De vorm van de aarde en de cd is een cirkel.')
Stilleggen/vertragen/herhalen	Stop of vertraag het spel even. Dit kan door het herhalen van de vraag of de reactie van het kind. ('wacht even, je wilde net het kaartje met de fietsenstalling pakken. Pak eens twee kaartjes die bij elkaar horen.')
Uitleggen	Geef een uitleg waarom. Sluit aan bij de redenering van het kind. ('een vis en een aquarium horen bij elkaar, omdat een aquarium het huisje is van de vis.')
Uitbreiden	Breid de uitleg van het kind uit. ('goed zo. De schoenen en pantoffels horen bij elkaar omdat je het aan je voeten doet. Wat kun je nog meer aan je voeten doen? Heb jij thuis ook laarsjes? Wanneer gebruik je die? Etc.)

6.2 Voorbereiden is het halve werk

De peilingsspelletjes zijn een hulpmiddel om de mondelinge taalontwikkeling van kinderen te peilen. Net als bij alle andere vormen van beoordelen, is het noodzakelijk van tevoren goed te bedenken waarom en wat u wilt peilen. Zonder doelgericht te werken blijft het waarschijnlijk bij een leuk spelletje en geeft het niet meer inzicht in de ontwikkeling van het kind. Het spelen van het spelletje vraagt daarom om enige voorbereiding. Naast de praktische voorbereiding, zoals het selecteren en klaarleggen van de kaartjes, is het belangrijk dat u een inschatting heeft gemaakt van het huidige taalniveau van het kind en de interventievragen die bij dit niveau passen. U kunt hiervoor gebruik maken van het niveau- en vragengrid. Om de voorbereidingstijd te beperken vindt u een eenvoudig in te vullen formulier in paragraaf 7.4.

6.3 Inspelen op het taalniveau

Tijdens het spelen probeert u zo veel mogelijk aan te sluiten bij het kind. De reactie van kind (zie voorbeelden in onderstaande tabel) bepalen welke interventie volgt. Tijdens het spel vraagt u zich af 'stel ik een gerichte vraag?' U anticipeert op de reactie van het kind. In de voorbereiding en reflectie heeft u nagedacht over de vraag 'als ik dit zie en deze reactie krijg van een kind dan vraag ik of doe ik...'. Over het algemeen geldt dat hoe hoger het taalniveau is van het kind, hoe meer ruimte u het kind geeft. Dit geldt overigens niet voor het uitleggen van hoe het spelletje gaat, ook kinderen met een hoger taalniveau hebben behoefte aan instructie.

Spelen van spelletje 'hoor-jij-erbij': wat doet het kind

Zoeken van de kaartjes	Kind zoekt de kaartjes bij elkaar	<i>Lukt dit? Zijn het te veel plaatjes? Herkent het kind de plaatjes niet? Is het kind nog niet toe aan categoriseren?</i>
Benoemen	Kind benoemt welk plaatje ze op de kaartjes zien	<i>Kent het kind deze woorden? Gebruiken ze een ander woord ervoor? Gebruiken ze een verkeerd woord bij het plaatje?</i>
Redeneren, van eenvoudig naar complex	Kind legt uit waarom de kaartjes bij elkaar horen.	<i>Kan het kind uitleggen waarom de kaartjes bij elkaar horen? Lukt het wel om de plaatjes bij elkaar te leggen en te benoemen, maar kent het kind onvoldoende woorden om te redeneren? Zijn het met name functie- en verbindingswoorden die het kind moeilijk vindt?</i>

6.4 Spelenderwijs leren

Het spelen van een peilingsspelletje is een speelse activiteit. Het winelement staat niet voorop, hoewel dat bij sommige spelletjes, en met name bij het spelen met oudere kleuters, mogelijk is. Het is belangrijk dat het kind plezier beleeft aan het spelletje. Pas daarom op dat het voor het kind te veel een overhoring wordt. De interventies van de leerkracht zijn voor het kind onderdeel van het spel, terwijl u tijdens het spel doelgericht de reacties peilt.

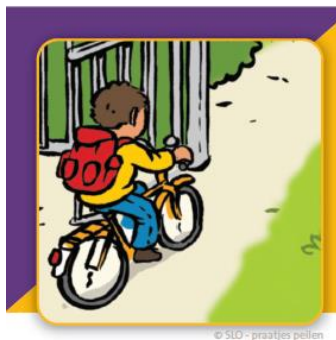
6.5 Peilen op eigen wijze

Deze map is bedoeld als hulpmiddel om u te laten ervaren dat het peilen door middel van spelletjes u meer zicht geeft op het actuele taalontwikkelingsniveau van kinderen. U kunt hiervoor als startpunt de spelletjes in hoofdstuk 7 gebruiken. Bij voorkeur sluit u zo veel mogelijk aan bij de dagelijkse gang van zaken door het gebruik van eigen materialen. In hoofdstuk 8 vindt u een aantal suggesties voor andere spelletjes die u met het materiaal kunt spelen. Uiteraard bent u vrij om deze ervaring aan te vullen of uit te breiden met eigen materialen. U kunt de spelletjes ook gebruiken om doelgericht de mondelinge taalontwikkeling te stimuleren.

7. Spelbeschrijvingen 'Praatjes peilen'

In dit hoofdstuk staan als voorbeeld een drietal spelletjes uitgewerkt die u kunt spelen met de praatplaten en woordkaartjes om de mondelinge taalontwikkeling van de kinderen te peilen. In de eerste speelse peilingsactiviteit staat het redeneren centraal. Bij het peilen door het spel 'ik zie, ik hoor...en ik vertel' te spelen, krijgt u meer inzicht in het klankbewustzijn en de woordenschat van de kinderen. Het spelletje 'vertel jij?...ik luister' is bedoeld om de luister- en gespreksvaardigheden van kinderen te peilen. Bij elke spelbeschrijving vindt u suggesties voor spelvariaties en tips. Aan het eind van het hoofdstuk (paragraaf 7.4) vindt u een handzaam scoreformulier, waarvan u een deel voorafgaande en een deel na het spelen invult.

7.1 Praatjes peilen door het spel 'Hoor jij erbij?' te spelen

Spel: Hoor-jij-erbij?

Door dit spel te spelen kunt u achterhalen in hoeverre het kind de wereld om zich heen begrijpt en kan benoemen. Redeneren staat centraal!

Waar is dit spel voor te gebruiken?

Bepalen op welk taalniveau een kind zich bevindt.

Aan welke inhoud werk ik wanneer ik dit spel speel?

- Betekenisuitbreiding (semantiek);
- Wereld om zich heen benoemen (mensen, plaatsen, dingen, handelingen, ...);
- Nadenken over taal (metalinguïstische vaardigheden);
- Passieve woordenschat;
- Actieve woordenschat.

Wat heb ik nodig?

Spelers: 1 leerkracht, 1 of 2 kinderen (of een groepje)

Spelmateriaal: kaartjes 'Hoor-jij-erbij?' (eventueel praatplaat)

Materiaal leerkracht: niveaugrid, vragengrid, scoreformulier

Tijd: 15 – 20 minuten

Het spelverloop

De opdracht luidt: welke kaartjes horen/passen bij elkaar?

Wat moet ik doen vooraf?

- Maak een globale inschatting van het huidige taalniveau van het kind. Gebruik hiervoor het niveaugrid (bijlage 1).
- Bekijk het overzicht met vragen per niveau (bijlage 2).
- Vul op de eerste pagina van het scoreformulier uw bevindingen in.
- Kies op basis van uw inschatting het aantal en het soort kaartjes waarmee het spel gespeeld wordt. Gebruik hiervoor het schema.

Ingeschatte taalniveau	Aantal kaartjes	Type kaartjes	Spelvarianties
1	6	Kies kaartjes met een duidelijk verband, bijvoorbeeld: • kip-haan • vis-aquarium • baby-box <i>Hier de kaartjes aten zien.</i>	Speel het spel: • met levensechte voorwerpen; • in groepjes; • met de praatplaat (vanaf taalniveau 3); • met twee praatplaten: zoeken naar overeenkomsten (vanaf taalniveau 3); • met de opdracht 'beredeneer welke 3 kaartjes bij elkaar horen' (vanaf taalniveau 3); • met de opdracht 'wat hoort niet bij elkaar' (vanaf taalniveau 4); • met de opdracht 'beredeneer welke 4 kaartjes bij elkaar horen' (vanaf taalniveau 5);
2	12	Kies kaartjes met een duidelijk verband, bijvoorbeeld: • kip-haan • wereldbol-cirkel • vis-aquarium • sloffen-laarzen • baby-box • fiets/kind-fietsenstalling <i>Hier de kaartjes laten zien.</i>	
3	12 of 24	<i>Hier de kaartjes laten zien.</i>	
4	24	<i>Hier de kaartjes laten zien.</i>	
5	24	<i>Hier de kaartjes laten zien.</i>	

Speel het spel. Na afloop van het spel vult u het tweede pagina van het scoreformulier in. Hierna twee doorkijkjes van hoe een leerkracht dit heeft aangepakt .

Doorkijkje 1 (één niveau)

Pieter (5 jaar, ingeschat op taalniveau 3) en juf spelen het spel met 12 kaartjes.

Cursief : zie overzicht met vragen per niveau.

Juf: 'Pieter, we gaan kaartjes zoeken die bij elkaar horen'. 'Pak jij eerst eens 1 kaartje'.

Pieter pakt het kaartje met de sloffen.

Juf: 'Waar zie je iets net als de sloffen?'

Pieter kijkt goed naar alle kaartjes en pakt het kaartje met de laarzen.

Juf: 'Wat zijn dit?'

Pieter: 'Regenlaarzen?'

Juf: 'Heel goed Pieter!', 'Waarom denk jij dat de regenlaarzen bij de sloffen horen?'

Pieter: 'Ik kan ermee lopen'.

Juf: 'Dat klopt, heel goed van jou. De regenlaarzen en sloffen horen bij elkaar want je kunt op beiden lopen. We noemen dat met een moeilijk woord ook wel schoeisel. Wat heb jij aan je

voeten om op te lopen? (...). Zullen we nog een spelletje doen? *'Zie jij ook een plaatje liggen dat je mooi vindt?'*

Pieter wijst een plaatje van de vis aan.

Juf: 'Pak 'm maar', *'Weet jij wat dit is?'*

Pieter: Een vis'.

Juf: 'Heel goed, Pieter'. *'Zie jij een plaatje dat bij de vis hoort?'*

Pieter kijkt en pakt het kaartje van een kip.

Juf: *'Waarom denk dat je dat de kip bij de vis hoort?'*

Pieter: 'Het is een dier.'

Juf: 'Dat klopt, Pieter, heel goed'.

Etc.

Reflectie:

- Het ingeschatte taalniveau klopt aardig. Pieter kan beredeneren waarom sloffen en regenlaarzen bij elkaar horen en heeft ook een kloppende redenering bij vis en kip.
- Een volgende keer zou aan Pieter meer uitleg/waarmee/wanneer-vragen gesteld kunnen worden (niveau 4). Dit kan bijvoorbeeld wanneer dit spel in een groepje wordt gespeeld, maar ook in de alledaagse gespreksituaties.

Doorkijkje 2 (schakelen tussen niveaus)

Sanne (6 jaar, ingeschat op taalniveau 4) en juf spelen het spel met 24 kaartjes

Cursief: zie overzicht met vragen per niveau.

Juf: 'Sanne, we gaan kaartjes zoeken die bij elkaar horen'. *'Kun jij twee kaartjes pakken welke bij elkaar horen?'* (niveau 5)

Sanne pakt een kaartje van een vis en een kaartje met het aquarium.

Juf: *'Vertel eens, Sanne, waarom horen deze bij elkaar?'* (niveau 5)

Sanne haalt haar schouders op.

Juf wijst naar het plaatje met de vis en zegt: *'Wat is dit?'* (terug naar niveau 3)

Sanne zegt: 'Een vis'.

Juf: *'Weet jij wat een vis doet?'* (niveau 4)

Sanne: 'Die zwemt.' 'Hierin', zegt Sanne terwijl ze het plaatje van het aquarium aanwijst.

Juf: 'Heel goed, Sanne.' *'Weet jij ook hoe dat heet?'* (niveau 4). Juf wijst het aquarium aan.

Sanne: 'Dat is een vissekom. Er zit water in en een vis zwemt in het water'.

Etc.

Reflectie:

- Het ingeschatte taalniveau klopt niet helemaal. Sanne laat een wisselend beeld zien. Als leerkracht is het belangrijk uit te zoeken wat hierachter zit. Bijvoorbeeld: Weet ze het echt niet? Weet ze de woorden niet? Is ze bang om te falen? Zit ze niet lekker in haar vel? Etc.
- Een volgende keer zou bij Sanne gestart kunnen worden met vragen op niveau 3 (vergelijk-, aanvul-, betekenisvragen). De leerkracht kan wat meer nadruk op woordenschat en instructie leggen. Om Sanne meer zekerheid te geven, doet ze de handeling eerst voor.

Tips bij het spelen:

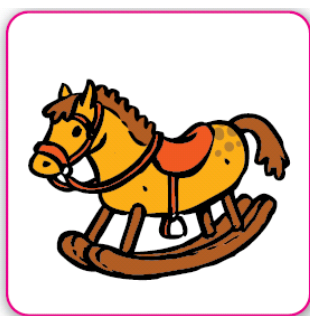
- U kunt voor kinderen met een lager taalniveau ook foto's of levensechte voorwerpen betrekken bij het spel;
- Er zijn meerdere oplossingen mogelijk. Juist creativiteit in redeneren geeft aan dat het kind op een hoger niveau kan functioneren;
- Afhankelijk van het niveau bepaalt u of de redenering aansluit bij uw verwachting;
- Het kan zijn dat het kind wel een logische combinatie maakt, maar de woordenschat ontoereikend is om zijn keuze te beredeneren. Maak het spel af en noteer deze bevindingen;

Tips voor uitbreiding van het spelletje:

- Het categoriseren kan aanleiding zijn om te praten over verschillen en overeenkomsten. Bijvoorbeeld verschillende huizen waar je in kunt wonen, verschillen tussen jongens en meisjes etc.
- U kunt het spel ook spelen met de praatplaat met een groepje kinderen. Laat de kinderen bijvoorbeeld alle dingen aanwijzen die op elektriciteit werken. Of geef een open opdracht: wijs aan wat bij elkaar hoort en waarom. Maak het moeilijker door kinderen dingen aan te laten wijzen die je elektrisch kunt maken. Of wat niet bij elkaar hoort en waarom.
- Een variant op het zoeken op een praatplaat is om kinderen overeenkomsten op twee praatplaten bij te laten aanwijzen

Succes!

7.2 Praatjes peilen door het spel 'Ik zie en ik hoor...en ik vertel!' te spelen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Spel: Ik zie en ik hoor...en ik vertel!

Door dit spel te spelen kunt u achterhalen in hoeverre het kind klanken en woorden kan benoemen en is het de bedoeling dat het fonologisch bewustzijn, het woordgeheugen en netwerk van woorden zich uitbreidt. Het bewustzijn van klanken en woordenschatuitbreiding staan centraal!

Waar is dit spel voor te gebruiken?

Bepalen op welk taalniveau een kind zich bevindt.

Aan welke inhoud werk ik wanneer ik dit spel speel?

- Betekenisuitbreiding (semantiek);
- Wereld om zich heen benoemen (mensen, plaatsen, dingen, handelingen, ...);
- Klankbewustzijn;
- Passieve woordenschat;
- Actieve woordenschat.

Wat heb ik nodig?

Spelers: 1 leerkracht, 1 of 2 kinderen (of een groepje)

Spelmateriaal: kaartjes 'Ik zie en ik hoor' (plaatjes) of kaartjes 'Ik zie, ik hoor...en ik vertel!' (situatieschetjes)

Materiaal leerkracht: niveaugrid, vragengrid, scoreformulier

Tijd: 15 – 20 minuten

Het spelverloop

De opdracht luidt:

- Zoek twee dezelfde kaartjes bij elkaar.
- Benoem ze.
- Klopt het? Dan zijn de kaartjes voor jou.

Wat moet ik doen vooraf?

- Maak een globale inschatting van het huidige taalniveau van het kind. Gebruik hiervoor het niveaugrid (bijlage 1).
 - Bekijk het overzicht met vragen per niveau (bijlage 2).
 - Vul op de eerste pagina van het scoreformulier uw bevindingen in.
 - Kies op basis van uw inschatting het soort en het aantal kaartjes waarmee het spel gespeeld wordt en of het spel open of dicht gespeeld wordt. Gebruik hiervoor het schemal.

Ingeschatte taalniveau	Soort kaartjes	Open (beeldzijde naar boven) of dicht (beeldzijde naar beneden)	Aantal kaartjes <i>Kaartjes zijn niet dubbel. De hier genoemde aantallen betreft wel de verdubbeling van kaartjes.</i>	Spelvarianties
1	Plaatjes: Ik zie en ik hoor	Open	30	Speel het spel: • in groepjes; • met een mix van plaatjes en situatieschets; • met vaak voorkomende woordjes zoals beer, bal, poes (vanaf taalniveau 1); • waarbij de leerkracht het woord noemt en het kind het plaatje moet pakken en het woordje moet herhalen (vanaf taalniveau 1); • met minder vaak voorkomende woordjes zoals slippers, hobbelpaard, sein, zebrapad (vanaf taalniveau 3); • met de opdracht 'zoek zoveel mogelijk woordjes die beginnen met een b-klank (of andere klank)' (vanaf taalniveau 3); • met de opdracht 'zoek zoveel mogelijk woordjes die eindigen met een s-klank (of andere klank)' (vanaf taalniveau 4); • met de opdracht 'zoek zoveel mogelijk woordjes die beginnen met b-klank en zet er een zandloper bij (vanaf taalniveau 5); • met de opdracht 'zoek twee kaartjes waarbij van het ene kaartje de laatste klank hetzelfde is dan de eerste klank van het andere kaartje (vanaf taalniveau 5).
2	Plaatjes: Ik zie en ik hoor	Open	40	
3	Plaatjes: Ik zie en ik hoor	Dicht	40	
4	Situatieschetsjes: Ik zie, ik hoor...en ik vertel!	Dicht	40	
5	Situatieschetsjes: Ik zie, ik hoor...en ik vertel!	Dicht	54	

Speel het spel. Na afloop van het spel vult u het tweede pagina van het scoreformulier in. Hierna twee doorkijkjes van hoe een leerkracht dit heeft aangepakt .

Doorkijkje 1

Ashwin en Mario (beiden 4 jaar en beiden ingeschat op taalniveau 2) spelen het spel met 40 open kaartjes samen met juf.

Cursief: zie overzicht met vragen per niveau

Juf: 'Ashwin en Mario, we gaan een spelletje spelen. Het is de bedoeling dat jullie twee dezelfde kaartjes bij elkaar zoeken. Om beurten. Als je weet wat er op de kaartjes staat, mag je ze houden'.

Juf doet het eerst even voor en wijst twee plaatjes aan met een bal erop. Ze zegt: dit is een 'bal' en legt de kaartjes voor zich neer.

Juf: 'Nu jullie. Mario mag beginnen'.

Mario kijkt goed. Het duurt even, maar uiteindelijk pakt hij twee kaartjes met daarop een jas. Hij zegt niets en legt de kaartjes voor zich neer.

Juf: '*Vertel eens wat je ziet, Mario*' (niveau 2)

Mario zegt: 'dit is een jas en dit ook, terwijl hij beide plaatjes aan wijst'.

Juf: 'Heel goed. Nu mag jij Ashwin'.

Ashwin pakt razendsnel twee kaartjes met een beer erop en zegt direct 'dit zijn beren'.

Juf: '*Goed zo, Ashwin. Weet jij ook met klank het woordje 'beer' begint?*' (niveau 3)

Ashwin: 'Ja, de B'

Juf: '*Mario, kun jij ook twee plaatjes vinden die beginnen met 'b'?*' (niveau 3)

Mario pakt nu iets sneller dan de vorige keer twee kaartjes met een auto erop.

Juf: 'Die zijn hetzelfde, dat klopt. *Wat staat er op de kaartjes?*' (niveau 2)

Mario: 'Dat zijn auto's'.

Juf: Heel goed. Je mag de kaartjes houden. *Weet je ook of het woordje auto met 'b' begint?* (niveau 3)

Mario haalt z'n schouders op.

Etc.

Reflectie:

- Het ingeschatte taalniveau van Mario klopt aardig. Ashwin laat zien dat hij al op een taalniveau hoger zit. Hij is zich al goed bewust van bepaalde klanken.
- Een volgende keer zou met Mario het spel nogmaals op hetzelfde niveau gespeeld kunnen worden. Ook zou hem in andere situaties de waar/hoe/vertel-vragen gesteld kunnen worden.
- Met Ashwin zou het spel een volgende keer dicht gespeeld kunnen worden. Hij is al meer toe aan de vergelijk/aanvul/betekenis-vragen.

Doorkijkje 2

Jan (5 jaar, ingeschat op taalniveau 4) speelt het spel met 40 'dichte' kaartjes situatieschetjes samen met juf.

Cursief: zie overzicht met vragen per niveau

Juf: 'Jan, we gaan een spelletje spelen. We moeten twee dezelfde kaartjes bij elkaar zoeken. Wil jij beginnen?'

Jan draait een kaartje om waar een mevrouw met een hondje op staat en een kaartje van kinderen op een klimrek. Hij ziet snel dat ze niet hetzelfde zijn, want hij schudt zijn hoofd.

Juf: 'Die zijn niet hetzelfde, hé. *Maar vertel eens wat je ziet op de plaatjes?* (niveau 5)

Jan wijst naar het plaatje met het klimrek en zegt 'klimmen'.

Juf: '*En kun je mij ook vertellen wat je hier ziet?* (niveau 5)

Jan kijkt naar het plaatje en zegt alleen 'een hond'.

Juf wijst de mevrouw op het plaatje aan en zegt '*en wat is dit?*' (niveau 3)

Jan zegt 'een oma'.

Juf: '*En wat doet deze oma?*' (niveau 3)

Jan: 'Ze loopt met een hond'.

Juf: 'Goed zo, Jan. Nu ben ik aan de beurt'.

Juf draait ook twee kaartjes. Op het ene kaartje staan kinderen die aan het schilderen zijn en op het andere kaartje staat een jarig kind in de klas.

Juf vraagt aan Jan: '*Op allebei de plaatjes zie je kinderen, kun je mij vertellen waar ze zijn?*' (niveau 4)

Jan haalt z'n schouders op.

Etc.

Reflectie:

- Het ingeschatte taalniveau klopt niet helemaal. Jan laat niet zien dat hij taalniveau 4 beheerst. Als leerkracht is het belangrijk uit te zoeken wat hierachter zit. Bijvoorbeeld: Weet hij het echt niet? Is hij misschien gefocust op zoveel mogelijk dezelfde plaatjes verzamelen en dus op het winnen? Is hij bang om te falen? Etc.
- Een volgende keer zou met Jan gestart kunne worden met woordkaartjes en niveau 3, in plaats van de situatieschetsjes. Daarna kan de leerkracht 'opschakelen' naar een hoger niveau.

Tips bij het spelen:

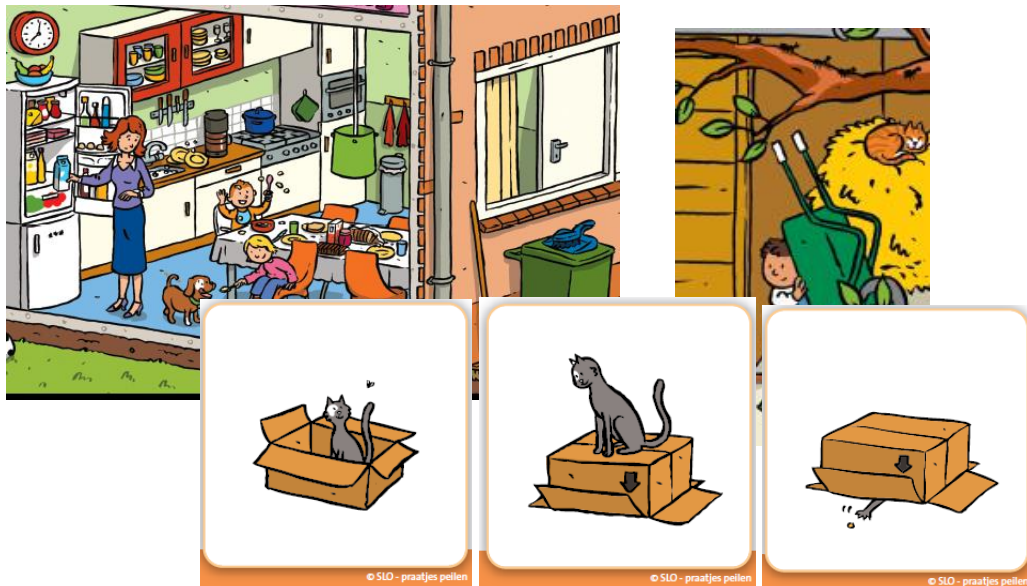
- Laat de kinderen de plaatjes benoemen wanneer ze de kaartjes aanwijzen of omdraaien: misschien zijn ze gewend zijn om memory te spelen en vergeten ze dit;
- Voor jongere kinderen is het winelement vaak minder belangrijk dan voor oudere kleuters. Het spelen met open kaartjes is daarom een goed alternatief;
- Let tijdens het spel op of er een patroon te herkennen is in de reactie van het kind. Misschien noemt hij alle dieren op vier poten die wat groter zijn een paard, of heeft het woorden verkeerd opgeslagen in zijn geheugen (heeft bijvoorbeeld het woord 'moskee' wel een gehoord, maar onthouden als 'mosteek')

Tips voor uitbreiding van het spelletje:

- De focus van de peilingsspelletjes ligt op mondelinge taalontwikkeling. Het begrijpen, gebruiken en bewust zijn van klanken is hier onderdeel van. Uiteraard zijn deze vaardigheden ook belangrijk bij de ontluikende en beginnende geletterdheid. U kunt voor kinderen die eraan toe zijn de vervolgstap maken naar koppeling van een letter aan de klank.
 - Beginletter erbij leggen;
 - Hele woord in letters laten leggen;
 - Letter(s) erbij laten stempelen;
 - Woordketting maken (letter 'k', plaatje kip, plaatje poes, letter 'p', plaatje pantoffel etc.

Succes!

7.3 Praatjes peilen door 'vertel jij?...Ik luister' te spelen

Spel: 'vertel jij?...Ik luister'

Door dit spel te spelen kunt u achterhalen in hoeverre het kind zinnetjes kan maken, kleine verhaaltjes kan vertellen, kan luisteren en kan reflecteren op wat een ander vertelt. Gespreks- en luistervaardigheden staan centraal.

Waar is dit spel voor te gebruiken?

Bepalen op welk taalniveau een kind zich bevindt.

Aan welke inhoud werk ik wanneer ik dit spel speel?

- Verstaanbaar spreken;
- Zinnen vormen (syntaxis);
- Luisteren naar verhaal;
- Gespreksregels;
- Vragen stellen en beantwoorden;
- Praten over taal.

Wat heb ik nodig?

Spelers: 1 leerkracht, 1 of 2 kinderen (of een groepje)

Spelmateriaal: A4 -of A6-praatplaten kaartjes, de kaartjes van het spel 'vertel jij?... Ik luister'

Materiaal leerkracht: niveaugrid, vragengrid, scoreformulier

Tijd: 15 – 30 minuten

Het spelverloop

De opdracht luidt:

- Vertel een verhaaltje bij de plaat(jes).
- Als je niet de verteller bent, luister dan.
- Vertel wat de ander zei.

Wat moet ik doen vooraf?

- Maak een globale inschatting van het huidige taalniveau van het kind. Gebruik hiervoor het niveaugrid (bijlage 1).

- Bekijk het overzicht met vragen per niveau (bijlage 2).
- Vul op de eerste pagina van het scoreformulier uw bevindingen in.
- Kies op basis van uw inschatting het soort en het aantal kaartjes waarmee het spel gespeeld wordt en of het spel open of dicht gespeeld wordt. Gebruik hiervoor het schema.

Ingeschatte taalniveau	Soort Plaat(jes)	Spelvarianties
1	A6-praatplaat	Speel het spel: • Met één kind of in groepjes zodat kinderen naar elkaar luisteren of elkaar aanvullen; • met de kaartjes van het 'Ik zie, ik hoor...en ik vertel!' erbij. De opdracht kan luiden: waar zie je de kleine plaatjes in de grote plaat (taalniveau 1 'makkelijke' woorden, langzaam aan minder vaak voorkomende woorden gebruiken); • met de opdracht 'vertel wat je vanmorgen allemaal hebt gedaan? Of 'wat gebeurt er als...?' (vanaf taalniveau 2); • in combinatie met stokpoppetjes (vanaf taalniveau 2); • vertel zelf het verhaal en laat het kind de bijpassende kaartjes pakken om het verhaal vervolgens nogmaals te vertellen (vanaf taalniveau 3); • leg de plaatjes in willekeurige volgorde en laat kinderen een verhaal met logische opbouw maken met de opdracht 'maak een stripverhaal' en 'vertel het verhaal' (vanaf taalniveau 4); • met 4 praatplaten naast elkaar en stel vragen over het tijdsverloop, bijv. wat denk je dat het jongetje gaat doen als hij gedoucht heeft? (vanaf taalniveau 4); • laat kinderen het een verhaal in omgekeerde volgorde vertellen, bijv. terug vertellen wat ze die ochtend hebben gedaan (vanaf taalniveau 4); • vertel 's ochtends een verhaal en 's middags hetzelfde verhaal, maar verander er dan woorden in. Kinderen draaien de plaatjes om van de woorden die nu anders zijn (vanaf taalniveau 4); • met de opdracht 'wat als je...niet...' (wat als je vader je broertje niet helpt, wat als het gras niet wordt gemaaid, wat als er geen stoplichten zouden zijn etc.) (vanaf niveau 5);
2	A6-praatplaat	
3	A4-praatplaat + ev. kaartjes 'Ik zie, ik hoor...en ik vertel!'	
4	A4-praatplaat praatplaat + ev. kaartjes vertelspel	
5	A4-praatplaat praatplaat + ev. kaartjes 'Ik zie, ik hoor...en ik vertel!'	

Speel het spel. Na afloop van het spel vult u het tweede pagina van het scoreformulier in. Hierna twee doorkijkjes van hoe een leerkracht dit heeft aangepakt .

Doorkijkje 1

Jaël (5 jaar, ingeschat op taalniveau 4) en juf spelen het spel met de A4-praatplaat van het huis en de bijbehorende kaartjes.

Cursief: zie overzicht met vragen per niveau

Juf: 'We gaan een spel spelen, dit heet het vertelspel. We gebruiken deze mooie plaat hiervoor. De een vertelt en de ander luistert goed. Wil jij beginnen met vertellen of met luisteren?'

Jaël: 'Ik wil wel vertellen.'

Juf: 'Dat is goed. Als je naar deze plaat kijkt, dan zie je van alles wat er in huis gebeurt. *Kun jij vertellen wat jij vanmorgen allemaal hebt gedaan voor schooltijd? (niveau 4/5)* Ik probeer dan bij alles wat jij zegt een plaatje te zoeken.'

Jaël: 'Toen de wekker ging, ging ik eerst uit bed en daarna gelijk naar de wc. Toen ging ik naar mijn kamer om mijn kleren op te halen en daarna ging ik naar de badkamer. Ik ga altijd aankleden in de badkamer, want daar is het lekker warm (niveau 4/5). Toen ging ik naar beneden. Mijn vader is daar dan altijd al en die vraagt mij dan wat ik op mijn boterham wil en ook wat ik op mijn boterham voor school wil. Mama komt altijd na mij naar beneden en gaat dan mijn haren kammen, want dat kan papa niet zo goed (niveau 4/5). Als ik het eten op heb, moet ik tanden poetsen en schoenen aan doen en dan ben ik klaar. Dan brengt papa mij meestal naar school.'

Ondertussen heeft juf de volgende plaatjes gepakt: vader die het kind helpt met aankleden in de badkamer (1), jong kind dat aan tafel zit te eten (2) en vader met kind aan de hand bij het tuinhek (3) en in de volgorde 2-1-3 gelegd.

Juf: Goed zo, Jaël, dat heb je mooi verteld. Ik heb goed geluisterd en deze plaatjes gepakt. *Kun jij zien of ik ze in de goede volgorde heb gelegd? (niveau 5)*

Jaël kijkt goed en zegt gelijk: 'Eerst werd ik wakker in bed en toen ging in naar de badkamer.'

Ze wijst naar (1). 'Toen ik m'n kleren aanhad ging ik naar beneden. Ondertussen pakt ze plaatje (2) en legt deze tussen (1) en (3) in. 'En toen ging in naar school.'

Reflectie:

- Het ingeschatte taalniveau van Jaël klopt. Ze zit eerder nog een taalniveau hoger. Ze snapt het spel, vertelt helder, redeneert en trekt conclusies. Ze weet ook nog goed wat ze zelf gezegd heeft, omdat ze juf verbeterd in de volgorde.
- Een volgende keer zou met Jaël het spel met meerdere praatplaten gespeeld kunnen worden. Dan wordt het namelijk complexer. Ook lijkt Jaël toe aan wat complexere vragen als 'waarom/wat als/denk/onderzoek-vragen'.

Doorkijkje 2

Joep en Achmed (beiden 5 jaar en beiden ingeschat op taalniveau 1) en juf spelen het spel met de A6-praatplaat van de speeltuin en de kinderboerderij.

Cursief: zie overzicht met vragen per niveau

Juf: 'We gaan een spel spelen, dit heet het 'Ik zie, ik hoor...en ik vertel!'. We gebruiken deze mooie plaat hiervoor. Ik wijs iets aan en ik vraag jullie om de beurt of jullie weten wat het is. Ok?'

Joep en Achmed knikken beiden.

Juf wijst de koe aan en vraagt aan Achmed: 'Wat is dit?' (niveau 1)

Achmed: 'Een koe en die doet boe'.

Juf: 'Heel goed van jou'.

Juf wijst een geit aan en vraagt aan Joep: 'Weet jij wat dit is?' (niveau 1)

Joep haalt zijn schouders op. Ondertussen zegt Achmed snel: 'een geit en die doet beeh'.

Juf: 'prima dat je het weet, Achmed, maar Joep was aan de beurt'.

Juf wijst een groepje varkens aan en vraagt aan Joep: *'Weet jij welk geluid deze varkens maken?'* (niveau 1)

Joep maakt een soort van knorrend geluid. Achmed doet ook mee.

Juf: 'Goed zo, Joep'.

Juf wijst de schommels aan en vraagt aan Achmed: *'wat zie je hier?'* (niveau 1)

Joep: 'Schommels. Dat is leuk. En wip is ook leuk'. Achmed wijst nu zelf naar de wip.

Juf: 'Goed hoor, Achmed.'

Juf wijst een kind op de step aan en vraagt aan Joep: *'Joep, wat zie je hier?'* (niveau 1)

Joep kijkt bedenkelijk maar zegt niets.

Juf: 'Weet je het niet, Joep? Geeft niet, hoor.'

Achmed: 'Ik weet het wel, dat is een step, die heb ik ook'.

Etc.

Reflectie

- De ingeschatte taalniveaus kloppen niet helemaal. Joep laat nog niet zien dat hij op taalniveau 1 zit, terwijl Achmed laat zien dat hij al wel op een taalniveau hoger zit. Hij is geconcentreerd en leert graag.
- Een volgende keer zou met Joep het spel nog een keer gespeeld kunnen worden. Individueel zou een goede optie zijn. Verder is het belangrijk uit te zoeken wat erachter zit.
- Aan Achmed kunnen een volgende keer meer waar/hoe/vertel-vragen gesteld kunnen worden (taalniveau 2). Dit kan door het spelen van dit spel, of een variant ervan, of in andere situaties.

Tips bij het spelen:

- Geef het kind voldoende ruimte om te antwoorden, en blijf ook wat langer stilstaan bij een situatie. De focus ligt op voeren van gespreksjes. Anders dan bij woordenschatuitbreiding ligt de focus op het stellen van 'belangstelingsvragen', dat wil zeggen vragen waarvan u als leerkracht het antwoord niet perse van tevoren kent;
- Kies kaartjes met minder vaak voorkomende woorden, afbeeldingen van handelingen en voorzetsels (plaatjes met de poes en de doos) om het spel uitdagender te maken;
- Licht de plaatjes toe en breid daarmee de kennis van de wereld van het kind uit (Wat kun je ermee? Waar zie je het nog meer? Hoe voelt het?), en pak zo mogelijk het echte voorwerp erbij;

Tips voor uitbreiding van het spelletje:

- Maak voor het peilen van de gespreks- en luistervaardigheden gebruik van de stokpoppetjes, of gebruik poppen. Voor sommige kinderen is de drempel lager om in de rol van iemand anders een gesprekje te voeren;
- Laat de kinderen een personage (bijvoorbeeld een van de gezinsleden die op elke praatplaat terugkomt) kiezen en een verhaal bedenken bij de vier praatplaten;
- Maak met elkaar een verhaal. Ieder kind maakt een nieuwe zin. Dit kan ook door eerst de zin van het vorige kind te herhalen en daarop een aanvulling te geven. Als dat te moeilijk is werk dan met een standaardzin;
- Zorg voor twee sets van de vertelkaartjes. Leg een set dicht neer en een set open. Een kind pakt een aantal kaartjes uit de dichte set. Het andere kind stelt vragen om te achterhalen welk plaatje kind 1 heeft. Hij mag alleen met ja of nee antwoorden. Wanneer kind 2 het goed heeft, krijgt hij beide kaartjes. U kunt het ook zelf met het kind spelen, en het kind u de vragen laten stellen.

Succes!

7.4 Scoreformulier¹

Dit formulier bestaat uit twee delen: één deel dat u vooraf invult en één deel dat u achteraf invult.

Naam kind(eren):

Naam leerkracht/remedial teacher:

Datum:

Vooraf invullen

Welk taalniveau heeft het kind schat u in? Gebruik hiervoor het niveaugrid (bijlage 1). *Omcirkel*

1 2 3 4 5

Taaldomein/doelen:

.....

Noteer met hoeveel kaartjes u het spel gaat spelen.

.....

Welk type vragen past het best bij het ingeschatte taalniveau van het kind? *Kruis aan*

0 Wie/wat-vragen

0 Waar/hoe/vertel-vragen

0 Vergelijk/aanvul/betekenis-vragen

0 Uitleg/waarmee/wanneer-vragen

0 Waarom/wat-als/denk/onderzoek-vragen

Bekijk het overzicht met vragen per niveau (vragengrid in bijlage 2).

Noteer hieronder in elk geval drie vragen welke passen bij het ingeschatte niveau van het kind/de kinderen.

.....
.....
.....
.....

Omdat u praatjes peilt, kan het zijn dat u moet schakelen tussen taalniveaus en dus het type vragen dat u stelt. Noteer daarom ook welke vragen passen bij één niveau lager én één niveau hoger.

Vragen niveau lager

.....
.....
.....

¹ U vult het formulier in voor één kind. Als u het spel speelt met meerdere kinderen, vul dan voor elk kind een formulier in (tenzij u specifiek één kind geobserveerd heeft).

Vragen niveau hoger

.....

.....

.....

Achteraf invullen

Klopt het taalniveau waarop u het kind/de kinderen ingeschat heeft? *Omcirkel en licht toe*

Ja / Nee

Want,

.....

.....

Welk type vragen zou u de volgende keer willen stellen? *Afhankelijk van het taalniveau kiest u vragen in de zone van naaste ontwikkeling*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

In welke situatie(s) zou u dit type vragen nog meer willen stellen? Denk aan: in de kring, tijdens het knutselen, tijdens het buitenspelen, etc. *Neem dit op in het groepsplan*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Zijn er specifieke punten waar u op zou kunnen letten bij dit kind? Denk aan: bepaald (sub) van mondelinge taalontwikkeling . *Neem dit op in het groepsplan*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

7.5 Suggesties voor uitbreiding

1. Ik zie ik zie...

Dit spelletje kan ook makkelijk even tussendoor gespeeld worden. Voorbeeld: 'ik zie ik zie wat jij niet ziet....en je kunt je tanden er mee poetsen.' De leerling wijst het woord en benoemt het. Andere variatie is om het woord te benoemen en de leerling het te laten aanwijzen.

Inhouden: passieve en actieve woordenschat.

6. Praatplaatkleurplaat

U kunt de praatplaten of A6-kaarten kopiëren en als 'kleurplaat' gebruiken. In plaats van het aanwijzen van 'alle kinderen die spelen' of 'plaatjes die beginnen met een b-klank' geeft u de kinderen de opdracht om ze in te kleuren op de plaat.

Inhouden: passieve en actieve woordenschat, benoemen van de wereld om zich heen.

2. Woordjesmaker

Samen met leerlingen woorden bedenken en maken die met een bepaald thema te maken hebben. Bijvoorbeeld: waar zie je allemaal woordjes/ plaatjes die met de tijd te maken hebben? Kun je zelf nog woorden bedenken met 'tijd'? Een variant hierop is de 'maak-er-meer-van'. Dit kan of met de praatplaat of met kaartjes gespeeld worden. Op het kaartje staat bijvoorbeeld een appel, de leerlingen moeten de meervoudsvorm geven. Als die goed is krijgen ze het kaartje.

Inhouden: woorden vormen.

3. Papegaaienspel

Het papegaaienspel is te spelen met kinderen met een wat lager taalniveau. De leerkracht wijst een voorwerp, dier etc. aan en benoemt de afbeelding. Vervolgens moet het kind dit herhalen door de afbeelding aan te wijzen en te benoemen.

Inhouden: klanken vormen en verstaanbaar spreken.

4. Kwartet

Beschikbaar als kopieerbladen in bijlage.

Kwartet kan een groepje kinderen met elkaar spelen, terwijl u observeert. Het doel van het spel is dat kinderen wat ze op een plaatje zien zo kunnen benoemen en beschrijven dat een ander begrijpt wat je bedoeld. Daarnaast leren kinderen dat sommige zaken 'bij elkaar horen'. Kwartet kan ook open gespeeld worden om het makkelijker te maken. Het gaat nu meer om het kunnen beschrijven en vragen naar de plaatjes. Afhankelijk van het aantal kaarten dat in het spel gebruikt wordt, en het aantal spelers is kwartet moeilijker te maken. Ook met de keuze voor welke kaarten kun je het spel moeilijker maken. Dieren zijn over het algemeen makkelijker te benoemen dan bijvoorbeeld de verkeersborden of de 'beroepen'.

Inhouden: passieve en actieve woordenschat, betekenisuitbreiding en benoemen wereld om zich heen.

Bingo/lotto

Dit spel wordt gespeeld met een leeg vel met (9) vakken en 2 sets met dezelfde plaatjes en 1 set met plaatjes met het woord eronder geschreven. Dit spel kan op verschillende niveaus gespeeld worden en ook in diverse vormen. De keuze voor woordjes die frequent of minder frequent zijn bepalen ook de moeilijkheid. Een voorbeeld: een leerling is spelleider. Die heeft een stapel met, vooraf geselecteerde, kaartjes met woordjes eronder. Twee andere leerlingen hebben het vel/karton met vakken voor zich liggen. De spelleider pakt een kaartje en leest het woord voor. De andere 2 leerlingen pakken het kaartje met het voorgelezen woord en leggen dit op een vakje.

Inhouden: passieve woordenschat en letters benoemen.

4. Pim-pam-pet

Dit spel kan gespeeld worden met een pim-pam-pet draaisetje of met letterkaartjes. Dit spel kan op verschillende niveaus gespeeld worden (klank of ook letterkennis; mate van initiatief leerling/leerkracht etc.). Een voorbeeld: de leerling of leerkracht draait of kiest een kaartje. De leerkracht benoemt de klank. De leerling wijst woorden met de bewuste klank aan op de praatplaat.

Inhouden: klankbewustzijn, herkennen van symbolen en tekens en letters benoemen.

5. Boekbouwspeel

Er zijn diverse peilingsactiviteiten te bedenken om doelen van boekoriëntatie te peilen. Bijvoorbeeld: leg de praatplaten op de goede volgorde. Maak een prentenboek van de praatplaten met een geschreven verhaal erbij.

Inhouden: oriëntatie op boek en verhaal en oriëntatie op geschreven taal.

8. Relevante publicaties, spelletjes en peilingsactiviteiten

Er zijn diverse spelletjes, materialen en publicaties op de markt die u heel goed in kunt zetten om de mondelinge taalontwikkeling te peilen en stimuleren. Hier vindt u enkele voorbeelden.

Materialen:

- Verteldobbelstenen. Verkrijgbaar bij verschillende leveranciers.
- Bas digibord: <http://www.jongbloed-educatief.nl/baswereld/home/infobas.aspx>
- Wat zeg je, methode voor de auditieve taalontwikkeling voor kleuters, Marla van Wijk. Zie: [Uitgeverij BubbelDeBub](#)
- Wat zeg je, Rijmdominopuzzel. Zie: [Rijmdominopuzzel - Uitgeverij BubbelDeBub](#)
- Wat zing ik? Zie [Wat zing ik? CD - Uitgeverij BubbelDeBub](#)
- Wat zie je? Methode voor visuele taalontwikkeling, Zie: [Wat zie je? Boek - Uitgeverij BubbelDeBub](#)
- [Kinderpleinen \(TAAL PEUTERS & KLEUTERS & ONDERBOUW Gr. 1-2-3-4.\)](#)
- [Kleuters Digibord en Digitaal Schoolbord Startpagina](#)
- [Digitale prentenboeken - voorleesverhalen voor peuters en kleuters](#)
- Speel- en leerprogramma met Bas Prentenboeken [Doe meer met Bas](#)
- Silbolo (horen van woorddelen) [Silbolo](#)
- Woord- en letterspelen, [Dyslexie - Didactische en therapeutische materialen](#)
- Fotokaarten voor taalontwikkeling: [ColorCards](#)
- Praatpakket voor ontwikkeling woordenschat: [Praatpakket Woordenschat](#)
- Beeldverhalen, praatplaten en foto's: [Beeldverhalen , praatplaten en foto's](#)

Taalspellen:

- Woord aan boord:
In dit spel ontdekken kinderen woordbeelden en maken ze kennis met woordjes. Twee kinderen leggen samen een reeks kaartjes, zodat ze ook daadwerkelijk met elkaar in gesprek kunnen gaan.
- Wat komt erbij: 'Wat komt erbij?' is een hulpmiddel om de visuele discriminatie te oefenen. Het is bedoeld om deze vaardigheid op te oefenen zodat je eventuele problemen op dit vlak kan signaleren en voorkomen.
- Aktie Bingo:
Dit spel stimuleert de mondelinge taalvaardigheid, verwoorden wat je ziet.
- Een dag met Flo:
De kaarten nodigen uit tot gesprekjes en vergelijking met de eigen dagelijkse routine.
- Raad je woord:
Voorbereiding op het eerste leesonderwijs in spelvorm om de relatie tussen gebruikte spraakklanken in woorden en de daarmee corresponderende letterklanken te verkennen.
- De Klankkast:
De Klankkast is een hulpmiddel om de fonologische ontwikkeling van kinderen te stimuleren. De Klankkast is om mee te spelen en een hulpmiddel om risicokinderen te begeleiden.

Publicaties per inhoud:.

Woordenschat en woordgebruik	➤ Nulft, van de, D. & Verhallen, M. (2002): <i>Met woorden in de weer. Praktijkboek voor het basisonderwijs</i>. Muiderberg: Coutinho. ➤ Kienstra, M. (2003). <i>Woordenschatontwikkeling. Werkwijzen voor groep 1-4 van de basisschool</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. ➤ Duerings, J., Linden, B. van der, Schuurs, U., & Strating, H. (2011). <i>Op Woordenjacht. Creatief en effectief werken aan woordenschatuitbreiding</i>. Antwerpen - Apeldoorn: Garant. ➤ Elsäcker, van, W., Beek, van der, A., Hillen, J., & Peters, S. (2006): <i>De Taallijn. Interactief taalonderwijs in groep 1 en 2</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
Vloeiend en verstaanbaar vertellen	➤ www.kindertaal.logopedie.nl
Luisteren	➤ Verhoeven, L., Biemond, H., & Litjens, P. (2007). <i>Tussendoelen mondelinge communicatie: Leerlijnen voor groep 1 tot en met 8</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands
Gesprekjes voeren	➤ Elsäcker, van, W., Beek, van der, A., Hillen, J., & Peters, S. (2006): <i>De Taallijn. Interactief taalonderwijs in groep 1 en 2</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. ➤ Damhuis, R. & Litjens, P. (2003): <i>Mondelinge communicatie. Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. ➤ Damhuis, R., Blauw, de, A., & Brandenburg, N. (2004). <i>CombiList, een instrument voor taalontwikkeling via interactie. Praktische vaardigheden voor leidsters en leerkrachten</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
Mening uiten en vragen stellen	➤ Damhuis, R. & Litjens, P. (2003). <i>Mondelinge communicatie. Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. ➤ Damhuis, R., Blauw, de, A., & Brandenburg, N. (2004). <i>CombiList, een instrument voor taalontwikkeling via interactie. Praktische vaardigheden voor leidsters en leerkrachten</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
Praten over taal (onder deel van taalbeschouwing / metalinguïstische vaardigheden)	➤ Verhoeven, L., Biemond, H., & Litjens, P. (2007). <i>Tussendoelen mondelinge communicatie: Leerlijnen voor groep 1 tot en met 8</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands
Nadenken over taal(onderdeel van taalbeschouwing / metalinguïstische vaardigheden)	➤ Verhoeven, L., Biemond, H., & Litjens, P. (2007). <i>Tussendoelen mondelinge communicatie: Leerlijnen voor groep 1 tot en met 8</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands

Websites:

<http://tule.slo.nl/>

<http://www.slo.nl/jongekind/>

<http://www.sardes.nl/publicaties>

<http://www.sardes.nl/publicaties> (zoekwoord: 'jonge kind')

Literatuurlijst

Aitchison, J. (2002). *Words in the mind: An introduction to the mental lexicon*. Cambridge, MA: Blackwell.

Anderson, L.W. , & Krathwohl, D.R. (Eds.), (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives* . New York: Longman.

Bacchini, S., Boland, T., Hulsbeek, M., Pot, H., & Smits, M. (2005). *Duizend- en-een-woorden: de allereerste Nederlandse woorden voor anderstalige peuters en kleuters : een gefundeerde woordenlijst gefaseerd naar verwerving*. Enschede: SLO.

BAK (Basis lijst Amsterdamse Kleuters).

Verkregen 24 januari 2014 van <http://www.amsterdam.nl/onderwijs-jeugd/varia-onderwijs/basiswoordenlijst-pol/>.

Blank, M. (1973). *Teaching and learning in the preschool: A dialogue approach*. Columbus, OH: Merrill.

Bloom, B.S., Englehart, M.B., Furst, E.J., Hill, W.H., & Krathwohl, D.R. (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: The Cognitive Domain*. New York: Longman.

Bokkem, van, M. & Velden, van der, I.M. (1994). *DGM in de praktijk: een handboek bij de denkstimulerende gespreksmethodiek van Marion Blank*. Rotterdam: Partners Training & Innovatie.

Bond, M. & Wasik, B. (2009). Conversation stations: Promoting language development in young children. *Early Childhood Education Journal*, 36(6), 467–473.

Damhuis, R. (2010). Maakt u het verschil? Goede interactie noodzakelijk bij taal en rekenen. *Tijdschrift voor Remedial Teaching*, 18(3), 25-29.

Damhuis, R. & Blauw, de, A. (2006). Meer plek voor het gesprek! Taalontwikkeling en interactie. *Wereld van het Jonge Kind*, 33(10), 313-316.

Damhuis, R. & Blauw, A. de. (2007). Een praktijkvoorbeeld van interactie bij natuur- en techniekonderwijs: 'Dan denken mijn hersenen: iemand praat tegen mij'. *Taal Lezen Primair*, 22, 7-9.

Damhuis, R. & Litjens, P. (2003). *Mondelinge communicatie. Drie werkwijzen voor mondelinge taalontwikkeling*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Dunphy, E. (2008). *Supporting early learning and development through formative assessment*. Dublin: NCCA.

Elsäcker, van, W., Beek, van der, A., Hillen, J., & Peters, S. (2006). *De Taallijn. Interactief taalonderwijs in groep 1 en 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Evers-Vermeul, J. (2000). De complexiteit van connectiefverwerving. *Nederlands Taalkunde*, 5(3), 250-271.

Gillis, S. & Schaerlaekens, A. (red.) (2000). *Kindertaalverwerving*. Groningen: Martinus Nijhoff.

Goorhuis-Brouwer, S. M. (1997). *Het wonder van taalverwerving. Basisboek voor opvoeders van jonge kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.

Goorhuis, S.M. & Schaerlaekens, A.M. (2000). *Handboek taalontwikkeling, taalpathologie en taaltherapie bij Nederlandssprekende kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.

Honig, A.S. (2007). Oral language development. *Early Child Development and Care*, 177(6-7), 581-613.

Hoogsteder, M (1995). *Learning through participation: the communication between young children and their caregivers in informal learning and tutoring situations*. Utrecht: ISOR.

Kienstra, M. (2003). *Woordenschatontwikkeling. Werkwijzen voor groep 1-4 van de basisschool*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Klep, J. & Noteboom, A. (2005). *Als kleuters leren tellen : peilen en stimuleren van getalbegrip bij jonge kinderen*. Enschede, SLO.

Klep, J. & Noteboom, A. (2010). *Als kleuters leren tellen : peilen en stimuleren van getalbegrip bij jonge kinderen*. Amersfoort, CPS.

Linde, van der-Meijerink, G. & Kuipers, L. (2011). *Methoden, materialen en screeninginstrumenten*. Enschede: SLO

McDaniel, D., MCKee, C., & Smith Cairns, H. (Eds.) (1996). *Methods for Assessing Children's Syntax*. Cambridge, MA: The MIT Press.

Meindertsma, H. B. & Van der Steen, S. (2010). We willen niets missen. *TalentenKracht Magazine*, 28–34.

Schaerlaekens, A. M. (2008). *De taalontwikkeling van het kind*. Groningen: Wolters-Noordhof.

Simon, S., Naylor, S. Keogh, B, Maloney, J., & Downing, B. (2008). Puppets Promoting Engagement and talk in Science. *International Journal of Science Education*, 30(9), 1229-1248.

SLO / UvA. Taalontwikkeling van het jonge kind: de doelen. Verkregen 24 januari 2014 van http://www.slo.nl/downloads/documenten/Schemas_Nederlandse_taal_MR.pdf/.

Snow, C. (2000). Taalaanbod en sociale interactie: hun rol in de taalverwerving. In S. Gillis & A. Schaerlaekens (Ed.). *Kindertaalverwerving. Een handboek voor het Nederlands* (pp. 327-346). Groningen: Martinus Nijhoff uitgevers.

Sytema, S., Tammes, A., Damhuis, R., & Blauw, de, A. (2010). *Geef gesprekken met kinderen kwaliteit. Tijdschrift voor lerarenopleiders*, 31(4), 5-12.

Vallotton, C. & Fischer, K.W. (2008). Cognitive development. In M.M. Haith & J.B. Benson (Eds.) *Encyclopedia of infant and early childhood development* (pp. 286-298). Oxford: Elsevier.

Verhallen, M. & Walst, R. (1996). 'Taalfuncties'. In R. Appel, F. Kuiken, & A. Vermeer. *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs* (pp. 89-100). Amsterdam: Meulenhoff Educatief.

Verhallen, M., & Walst, R. (2001). *Taalontwikkeling op school. Handboek voor interactief taalonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Verhoeven, L., Biemond, H., & Litjens, P. (2007). *Tussendoelen mondelinge communicatie: Leerlijnen voor groep 1 tot en met 8*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.

Washington State. (2008). *A Guide to Assessment in Early Childhood: Infancy tot Age Eight*. Washington: Washington State Office of Superintendent of Public Instruction.

Bijlage 1: Taalontwikkeling van het jonge kind: niveaugrid

Taalontwikkeling van het jonge kind: niveaugrid

Subdomeinen	Inhouden	Niveau 0	Niveau 1	Niveau 2 (aanvang groep 1)	Niveau 3	Niveau 4 (eind groep 2)	Niveau 5
Woordenschat en woordgebruik	Passieve woordenschat (lexicon)	Begrijpt dagelijks gebruikte woorden en zinnen, gemiddeld zo'n 500-1000 woorden.	Kent gemiddeld 2000 woorden	Kent gemiddeld 4000 woorden Breidt zijn woordenschat uit (vraagt bijvoorbeeld, 'wat is dat?')	Kent gemiddeld 5500 woorden Verzint zelf woorden of woordschrijvingen voor hem onbekende woorden	Kent gemiddeld 7000 woorden Begrijpt ontkenning, bijvoorbeeld: 'Ik wil niet dat jij dat doet.' of 'Er zijn geen appels meer'	Kent gemiddeld 10.000 woorden
	Actieve woordenschat (lexicon)	Zegt enkele geluidwoordjes met begrip, zegt ongeveer 50 woorden	Gebruikt gemiddeld 1000 woorden	Gebruikt gemiddeld 2000	Gebruikt gemiddeld 2750	Gebruikt gemiddeld 3500	Gebruikt gemiddeld 6000
	Betekenisuitbreiding (semantiek)	Gebruikt vooral zelfstandig naamwoorden en vaste uitdrukkingen ('kijk daa')	Gebruikt ook andere woordsoorten, zoals werkwoorden, voorzetsels etc.	Gebruikt ook functiewoorden (en, als) Gebruikt woorden ook in ander context of situatie	Heeft enige kennis van abstractere concepten, bijvoorbeeld van tijd (eerst, dan, gisteren, vandaag etc.)	Maakt duidelijk onderscheid tussen woorden in woordgrenzen Gebruikt telwoorden correct; Verdieping en uitbreiding van woordenschat	Heeft een uitgebreid semantische netwerk Gebruikt functiewoorden en schooltaalwoorden Begrijpt figuurlijk taalgebruik steeds beter
	Woorden vormen (morfologie)	Gebruikt eigen naam; Laat lidwoorden weg	Gebruikt 'mijn' om iets van zichzelf aan te duiden Gebruikt bijvoeglijke naamwoorden ('kleine') Gebruikt lidwoord 'een'; laat lidwoorden 'de' en 'het' nog weg	Gebruikt verschil tussen ik, jij, hij/zij Gebruikt verleden tijd Gebruikt onbepaalde voornaamwoorden, bijvoorbeeld: iedereen, alles... Gebruikt het woordje 'er' Gebruikt lidwoorden	Gebruikt meervoudsvormen Gebruikt hij/zij over het algemeen adequaat naar geslacht	Gebruikt woorden als meer, veel, minder, laatste Gebruikt verschillende werkwoordvervoegingen;	Gebruik onregelmatige werkwoorden correct Gebruikt 'zich'
Vloeiend en verstaanbaar vertellen	Klanken vormen (fonologie)	Gebruikt onder andere de volgende klanken /aa/oe/ee/ie/ /k/b/l/p/g/ Beperking in aantal lettergrepen	Laat onbeklemtoonde lettergrepen weg ('naan' in plaats van 'banaan') Laat nog regelmatig medeklinkers weg (zegt bijvoorbeeld 'tefoon' i.p.v. 'telefoon')	Heeft nog moeite met clusters van medeklinkers (zegt bijvoorbeeld 'tap' i.p.v. 'trap') Laat laatste medeklinker soms nog weg (vooral 'l' en 'r', zegt bijvoorbeeld 'kame' i.p.v. 'kamer')	Spreekt medeklinkers aan wordeinde en clusters van medeklinkers ('kastl') uit	Soms nog slissende 's' of stroeve 'r'; articuleert soms nog onduidelijk Heeft moeite met vreemde klanken (bijvoorbeeld klanken in leenwoorden, zoals garage, lunch) Heeft moeite met 'sp' aan wordeinde	Articuleert duidelijk en verstaanbaar Spreekt ook niet- Nederlandse fonemen redelijk uit (zoals in leenwoorden) en kent (enkele) woorden in een andere taal
	Verstaanbaar spreken	Zegt enkele verstaanbare woorden, vooral verstaanbaar voor nabije omgeving zoals ouders	> 50% verstaanbaar (verstaanbaar voor vaste medewerkers)	> 75% verstaanbaar (kan soms aarzelend spreken, valse starts gebruiken)	> 85% verstaanbaar (soms nog niet-vloeiend spreken)	100% verstaanbaar	Spreekt ook moeilijkere woorden (lange woorden, niet-Nederlandse fonemen) verstaanbaar uit Kan tijdens wisselen moeite hebben met bepaalde klanken)
	Zinnen vormen (syntaxis)	Maakt enkele eenvoudige zinnen van twee woorden, bijvoorbeeld eigenaam + infiniet werkwoord ('Anne ete')	Maakt zinnen van 3-5 woorden met gebruik van hele werkwoorden ('Bas tekening maken')	Maakt zinnen met een vervoegd werkwoord, regelmatig nog fouten met onregelmatige vervoegingen (zegt bijvoorbeeld 'Ik loopte/liegde') Maakt eenvoudige samengestelde zinnen (en, toen, en dan...) Heeft nog moeite met lange zinnen	Vertelt in verleden tijd; maakt zinnen met meer dan 8 woorden	Maakt samengestelde zinnen (omdat, want, maar, of, die, dat, welke...) Heeft nog veel moeite met passieve zinnen, bijvoorbeeld: 'Els wordt door Kees geslagen.'	Maakt samengestelde zinnen met onder- en nevenschikking Gebruikt onregelmatige vormen over het algemeen correct (soms met uitzondering van een foute, verstilde vorm (bijvoorbeeld 'meerder')
	Benoemen wereld om zich heen (mensen, plaatsen, dingen, handelingen)	Kan alledaagse gebruiksvoorwerp, dier en dergelijke benoemen als het aangewezen wordt	Benoemt ook eenvoudige dagelijkse handelingen (poppie slapen gaan) Vertelt spontaan iets, bijvoorbeeld over thuis	Vertelt wat hij heeft gedaan of meegemaakt en beschrijft alledaagse handelingen, mensen, plaatsen en zaken Praat over thema's buiten het hier-en-nu uit directe leefomgeving (kan bijvoorbeeld vertellen dat hij thuis een beer heeft, maar niet wat hij in de vakantie heeft gedaan)	Benoemt ook abstractere en niet direct ervaren zaken, zoals wat er allemaal in een circus gebeurt ook als is hij er nog nooit geweest	Vertelt uitvoerig en samenhangend en gebruikt complexe zinsconstructies Vertelt over gebeurtenissen in het verleden en trekt daarbij conclusies Heeft nog moeite met het leggen van logische verbanden, bijvoorbeeld: 'vergeleken met jou is Maarten erg klein.'	Geeft blijk van kennis van de wereld om zich heen Redeneert en stelt vragen om kennis van de wereld te vergroten

Taalontwikkeling van het jonge kind: niveaugrid

Subdomeinen	Inhouden	Niveau 0	Niveau 1	Niveau 2 (aanvang groep 1)	Niveau 3	Niveau 4 (eind groep 2)	Niveau 5
Luisteren	<i>Instructie uitvoeren</i>	Begrijpt kleine spelopdrachten nadat de handeling voorgedaan is ('geef beer een kusje')	Begrijpt enkelvoudige opdrachten ('ga zitten')	Begrijpt twee- en meervoudige opdrachten ('doe je jas uit en ga zitten')	Begrijpt instructie ('je mag zelf iets uit de kast kiezen, daarna ga je aan tafel zitten, daar bij Sem, en kun je beginnen met werken.'	Begrijpt instructie en geeft feedback (vraagt bijvoorbeeld of hij ook naast Tom mag zitten, in plaats van naast Sem)	Begrijpt waarvoor instructie bedoeld is Kan (kleine) taken voorbereiden en zelf plannen
	<i>Luisteren naar verhaal</i>	Luistert naar voorlezen van eenvoudige plaatjesboeken en boekjes met woordjes. (luisterduur: paar minuten)	Luistert naar voorlezen van peuterprentenboeken (luisterduur 5 minuten)	Luistert naar voorlezen kleuterprentenboeken (luisterduur: 5 – 10 minuten)	Luistert ook naar voorleesverhalen en informatieve boekjes (luisterduur: 10 minuten)	Luistert naar diverse (voor)leesverhalen en informatie (luisterduur: 15 minuten)	Is in staat om gedurende langere tijd (15-20 minuten) naar diverse soorten (voor)leesverhalen en informatie te luisteren, zowel door persoon als via diverse media
Gesprekjes voeren	<i>Initiatief nemen en rekening houden met gesprekspartner</i>	Toont interesse in andere mensen Is in staat tot 'gedeelde aandacht' (het delen van aandacht voor een voorwerp of gebeurtenis)	Zoekt andere mensen op om een praatje te maken	Kan een eenvoudig gesprek voeren met leidster of een ander kind, maar is nog niet in staat zich volledig aan de gespreksregels te houden	Kan een kort gesprekje beginnen en reageren op wat de ander zegt	Kan op eigen initiatief een gesprek beginnen met de leerkracht en ander kind Houdt steeds meer rekening met de gevoelens, gedachten en kennis van gesprekspartner	Kan een gesprek beginnen, gaande houden en beëindigen
	<i>Gespreksregels</i>	Kijkt andere mensen aan	Maakt bewust oogcontact om een gesprek te beginnen	Kent enkele gespreksregels, zoals dat je elkaar moet laten uitspreken, maar handelt er nog niet naar	Kent enkele gespreksregels en kan daar ook naar handelen	Kent en handelt naar de gespreksregels, zoals wachten tot een ander is uitgesproken	Heeft gespreksregels in routine opgenomen
	<i>Vragen beantwoorden</i>	Geeft antwoord op aanwijs- en eenvoudige ja of nee vraagvragen	Geeft ook antwoord op eenvoudige keuzevragen en wie- en wat-vragen	Geeft ook antwoord op: - aanwijsvragen - luistervragen - keuzevragen	Geeft ook antwoord op aanvul, vergelijk, betekenisvragen van leidster of ander kind	Geeft gepast antwoord op vragen van de leerkracht of ander kind: waarmee, wanneer, waarom, indirecte vragen	Geeft ook verrassende/creatieve antwoorden op allerlei type vragen
Mening uiten en vragen stellen	<i>Vergelijken en mening geven</i>	Ontwikkelt een eigen voorkeur, bijvoorbeeld een bepaald dier, voertuig of knuffel	Sorteert speelgoed of andere voorwerpen, bijvoorbeeld op basis van vorm (in een vormenstoof)	Kiest uit twee dingen; kan voorwerpen op basis van eenvoudige criteria met hulp categoriseren	Kan verbale uiting geven aan zijn voorkeur ('ik wil niet naar zwemmen, het water is te koud en het is daar zo groot')	Verwoordt zijn mening, bijvoorbeeld door gebruik van 'ik vind' zinnen	Kan zijn keuzes verwoorden met gebruik van complexe zinnen (want, omdat etc.) Kan voorwerpen, mensen, en dieren categoriseren
	<i>Vragen stellen</i>	Wijst naar iets als hij het wil en maakt daar geluid bij	Gebruikt vragende intonatie	Maakt vraagzinnen (wie, wat, waar, waarom...)	Gebruikt vragen om meer grip te krijgen op de wereld om zich heen	Stelt vragen en gebruikt vraagzinnen om ergens meer over te weten te komen (hoeveel, waarmee, welke, wanneer, etc.)	Is zich bewust dat hij door middel van vragen stellen meer kan leren over de wereld om zich heen
Taalbeschouwing <i>metalinguïstische vaardigheden)</i>	<i>Nadenken en praten over taal</i>			Is zich bewust van eigen taalgebruik ('toen ik een baby was heb ik niet gepraat, hè?') Is op speelse wijze bezig met taal, praat bijvoorbeeld volwassenen na met een gespeelde 'volwassen' stem of maakt eigen woorden	Corrigeert taalgebruik van anderen en zichzelf ('ik heb eeh geholpen ...eeeh... hoe heet dat ook al weer, geholpen.')	Reflecteert taalgebruik en praten over taal met anderen (tegen ander kindje: 'Je mag niet praten als de juf voorleest. Dat vind ik niet leuk.')	Heeft expliciete kennis van het taalsysteem, kan bijvoorbeeld expliciteren dat een letter een klank representeert; Zoekt naar logica in herkomst van woorden

Bijlage 2: Taalontwikkeling van het jonge kind: vragengrid

Taalontwikkeling van het jonge kind: vragengrid

Subdomeinen	Inhouden	Niveau 0	Niveau 1	Niveau 2 (aanvang groep 1)	Niveau 3	Niveau 4 (eind groep 2)	Niveau 5
		Aanwijs- en nazegvragen	Wie/wat -vragen	Waar/hoe/vertel-vragen	Vergelijk/aanvul/betekenis-vragen	Uitleg/waarmee/wanneer -vragen	Waarom/wat als/denk/onderzoek-vragen
Woordenschat en woordgebruik	Passief woordenschat	Wijs aan...	Wijs aan... Zie je hier een...? (ja/nee)	Waar zie je...? Luister naar het woord en dek het bijpassende plaatje af	Waar zie je iets...? Net als....	Welke horen bij elkaar?	Zoek de plaatjes die niet bij elkaar horen
	Actieve woordenschat	Dat is een.... (aanwijzen) Zeg eens... (herhalen)	Wat is dit...? (aanwijzen) Welke kleur is de...?	Wat doet...? (ww.)	Wat is dit...?	Wat doet een...?	Vertel eens
	Betekenisuitbreiding (semantiek)	Dat is een... (aanwijzen) Zeg eens...	Wat is dit...? (aanwijzen) Wat zie je daar...?	Wat gebeurt er...? Hoe heten die?	Zie je nog ergens anders een....? Wat doet die? Wat is dat? en dat? Zoek alle voertuigen/huizen etc. bij elkaar.	Welke is (niet)... Wat is (niet)... Wanneer doe je...	Hoe weten we dat... Waarom (niet)...
	Woorden vormen (morfologie)	Wie is dit...? (aanwijzen, bekende personen)	Wat is dat...? Voor wie is dat...? Van wie is dat...?	Wie gaat daar naartoe? Welke kleur is de auto? Het is een (...) auto (bijv. nw.) Wat gaat...doen? Wat zie je nog meer...?	Waar zie je een trein? Waar zie je treinen? Actief > he, wat is dat? Dat zijn twee (...) of met verzonnen woorden, ik heb hier een flop, nou komt er een bij en heb ik twee (...)	Waarmee kun je?... Waar zie je nog meer...? Hoe moet dat...?	Weet je nog...? Wat hebben we toen gedaan...? Heb je wel eens...? Zou jij...willen? Waarom?
Vloeiend en verstaanbaar vertellen	Klanken vormen (fonologie)	Zeg na... (herhalen)	Zeg na... (herhalen) Is dit...of...?	Zeg na... (herhalen) Wat is dat...?	Zeg na... (herhalen) Wat is dat...?	Zeg na... (herhalen) Noem iets dat...	Zeg na... (herhalen) Ken je ook een ander woord voor...?
	Verstaanbaar spreken	Wat is dat...? (aanwijzen)	Wat zei...? Wat zie je daar...? Wie zie je daar...?	Wat doet.../ vertel eens, wat zie je daar...? Wat gebeurt er als...?	Wat gebeurt er dan...? Wat gaat...zeggen?	Hoe heeft hij...?	Wat gebeurt er als...? Waarom gebeurde dat (niet)...
	Zinnen vormen (syntaxis)	Wat is dat...? (aanwijzen)	Wat zei...? Wat zie je daar...?	Wat deed... Wat gebeurde er toen...? Vertel eens, wat zie je daar...? Wat gebeurt er als...?	Vertel eens, wat heb je gisteren gedaan...?	Wat hebben ze gedaan...? Wat wil je gaan doen...?	Wat kan hij doen...?
	Benoemen wereld om zich heen (mensen, plaatsen, dingen, handelingen...)	Wat is dat...? (aanwijzen)	Wat doet...? Heb je ook een...?	Vertel eens, wat zie je daar...? Wat heb je gezien...?	Ben je wel eens...? Hoe was het (in...?	Wie is dat? Hoe heet dat? Ken je nog iemand/iets die zoiets doet? Wat is dat voor soort plek? Wat gebeurt daar? Wat gebeurt er als?	Wat doet...? En dan? Wat doe je daarna meestal? Wat gebeurt er als...? En dan? Waarom doet...dat? Wat zou jij doen als... Wat kun je nog meer doen? Heb jij wel eens...(theory of mind) Waarom zou...? Waarom.. als...?

Taalontwikkeling van het jonge kind: vragengrid

Luisteren	<i>Instructie uitvoeren</i>	Geef beer een kusje Pak de pop	Pak het kaartje	Pak het kaartje en leg.... Zoek hetzelfde plaatje...	Straks pak je eerst... uit de kast, daarna.... en dan...	Wat ga je straks doen? Hoe pak je het aan?	Hoe heb je het aangepakt? Wat kun je anders doen?
	<i>Luisteren naar verhaal</i>	(Herhaal woord)	(Herhaal woord/zin)	(Herhaal)	(Doe na)	(Speel na)	(Vertel in eigen woorden na)
Gesprekjes voeren	<i>Initiatief nemen en rekening houden met gesprekspartner</i>	Waar is de...? (kijk of kind met blik volgt)	(Gesprekje naspelen, met nadruk op gesprekje beginnen)	(Eenvoudig gesprekje met vaste uitdrukkingen naspelen)	(Gesprekje naspelen, met nadruk op beginnen en reageren op een ander)	(Gesprekje naspelen, nadruk op gesprekspartner, wat zei...?, wat voelde...? etc.)	(Gesprekje naspelen, beginnen, gaande houden, beëindigen)
	<i>Gespreksregels</i>	Kijk eens naar...	Herhaal... (gespreksregel)	Als iemand praat dan...(gespreksregel)	Wat doe je als iemand (praat) (gespreksregel)...?	Waarom moeten (we stil zijn als...) (gespreksregel)	Wat gebeurt er als we niet (gespreksregel)...?
	<i>Vragen beantwoorden</i>	Wil je een...? (ja/nee)	Wat is dit...? Wie is dit...?	Waar is ...? Zie je...?	Is dat een eend die ik zie? Nee (...)	Hoe kan die man op het dak klimmen? Waarmee maakt het meisje schoon? Wanneer gaan de lantarenpalen aan?	Waarom denk je dat ...als...? Zou je liever in een trein rijden of in een auto? Waarom? Wat zou jij doen als je de weg kwijt bent?
Mening uiten en vragen stellen	<i>Vergelijken en, mening geven</i>	Wil je een...? (aanwijzen)?	Vind je...leuk/lekker?	Wat is nog meer...? Welke zijn verschillend/hetzelfde?	Welke vind je het mooist?	Waarin lijken ze op elkaar?	Waarom vind je die leuk? Waarom doet hij...?
	<i>Vragen stellen</i>	Wat wil je? wil je...?	(Stel zelf veel vragen, met heldere intonatie)	(Stimuleer stellen van vragen, bijvoorbeeld door ja/nee spel)	(Gebruik een vragendobbelsteen)	Wat zou je kunnen vragen als...?	(Stimuleer ontdek- en onderzoeksvragen)
Taalbeschouwing	<i>Nadenken en praten over taal (metalinguïstische vaardigheden)</i>		(Wijs kinderen op taalgrapjes, eenvoudige synoniemen, grappige woordjes etc.)	Hoe praat...?	Wat gaat...zeggen?	Gebruik het stokpoppetje of een pop als intermediair. Laat hem bijvoorbeeld iets gekz zeggen of in een andere taal en kijk hoe het kind reageert	Wat zou ...gaan zeggen? Waarom denk je dat...dat gaat zeggen?

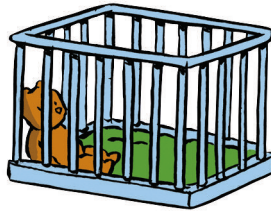

Bijlage 3: Kopieerbladen, praatplaten, situatieschetsen en spelletjes

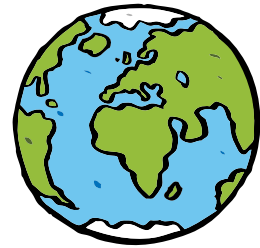
Praatjes Peilen - hoor jij erbij?

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

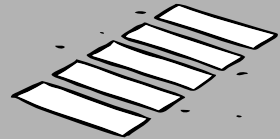
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

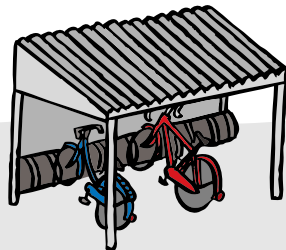
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

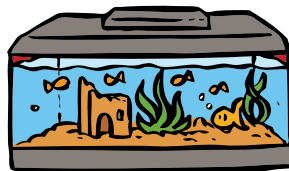
© SLO - praatjes peilen

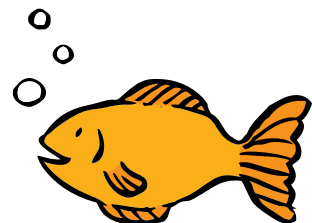
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

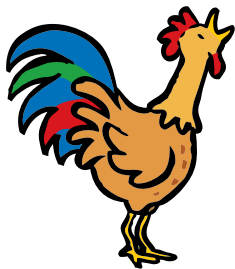

© SLO - praatjes peilen

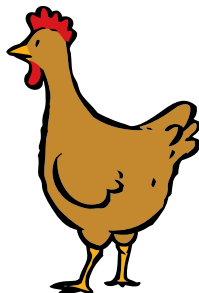

© SLO - praatjes peilen

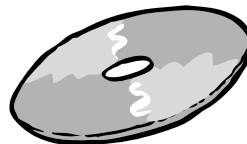
Praatjes Peilen - hoor jij erbij?

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

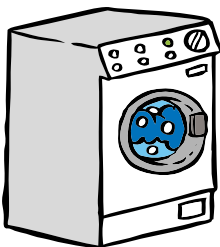
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

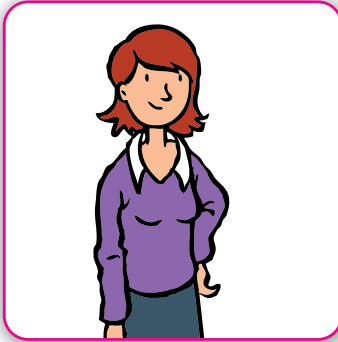

© SLO - praatjes peilen

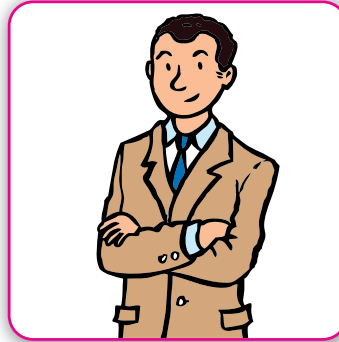

© SLO - praatjes peilen

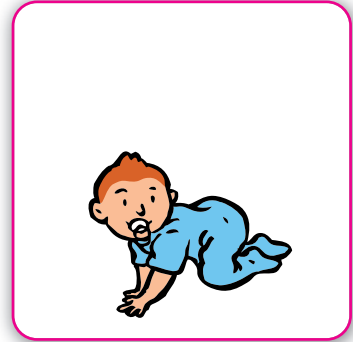
Praatjes Peilen - ik zie en ik hoor

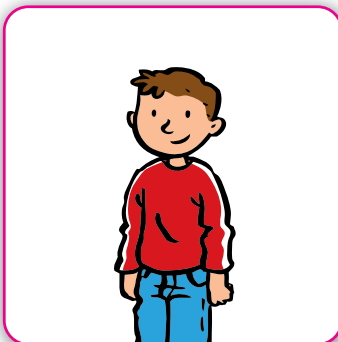
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

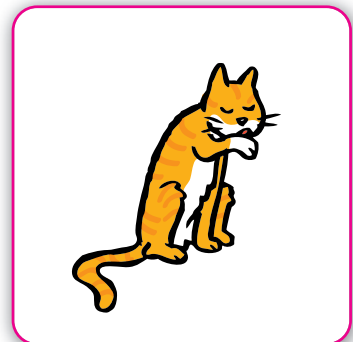
© SLO - praatjes peilen

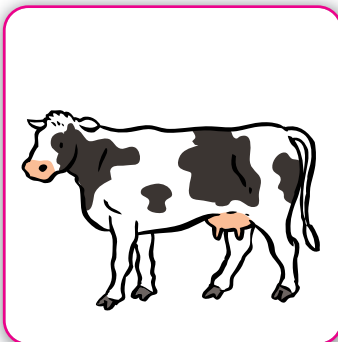
© SLO - praatjes peilen

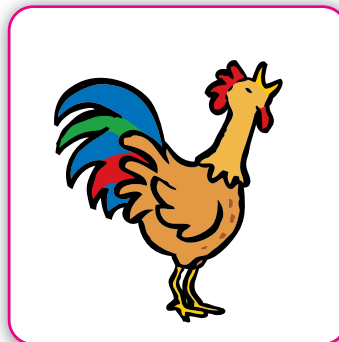
© SLO - praatjes peilen

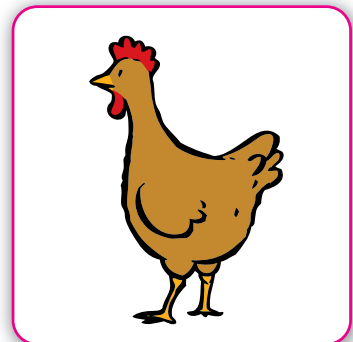
© SLO - praatjes peilen

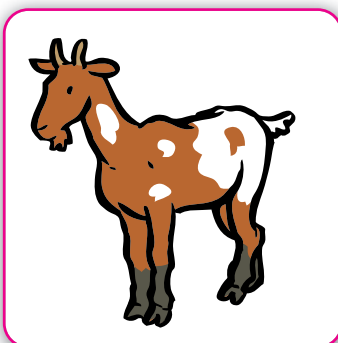
© SLO - praatjes peilen

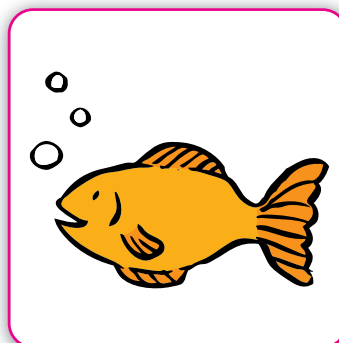
© SLO - praatjes peilen

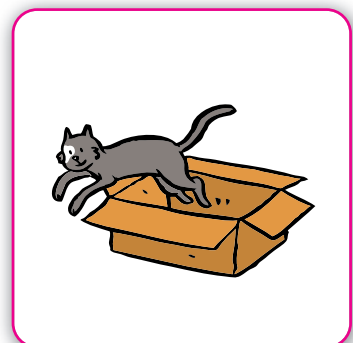
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

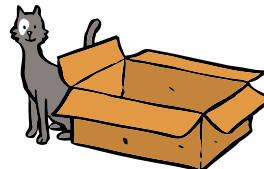
Praatjes Peilen - ik zie en ik hoor

© SLO - praatjes peilen

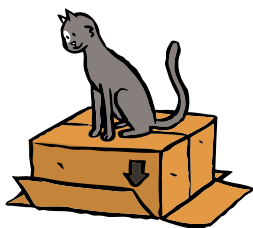
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

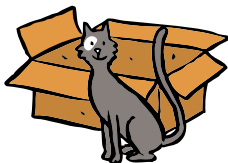
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

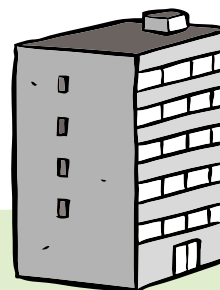
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

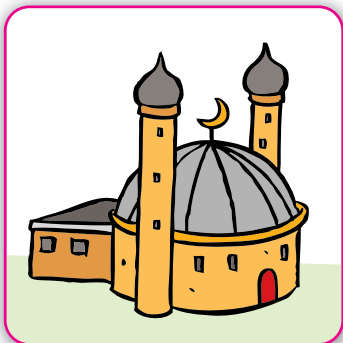

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - ik zie en ik hoor

© SLO - praatjes peilen

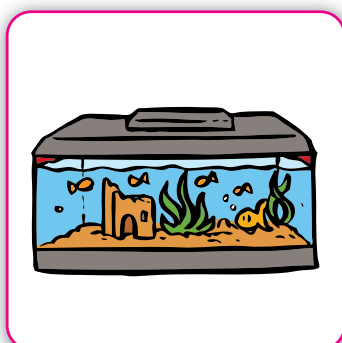
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

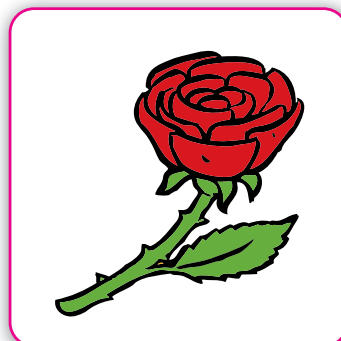
© SLO - praatjes peilen

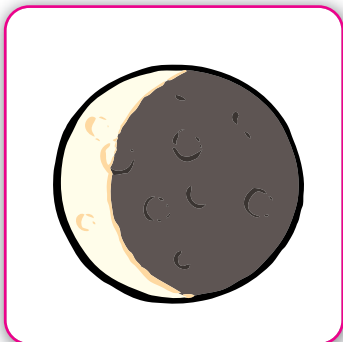
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

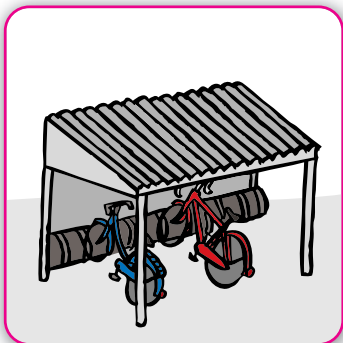

© SLO - praatjes peilen

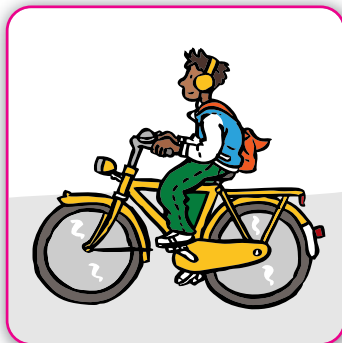

© SLO - praatjes peilen

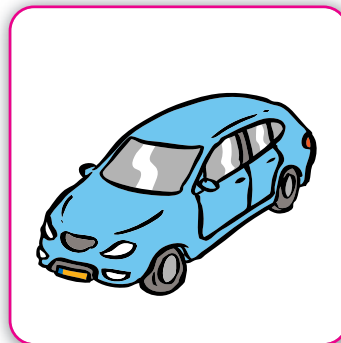
Praatjes Peilen - ik zie en ik hoor

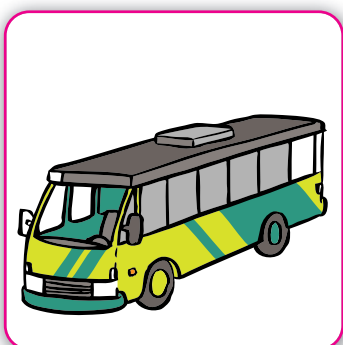
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

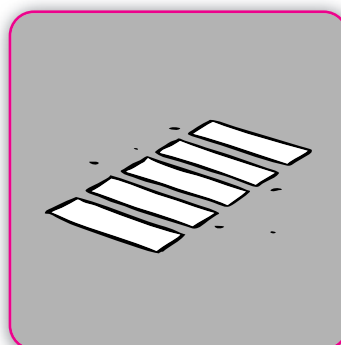
© SLO - praatjes peilen

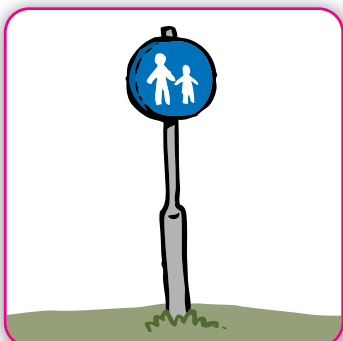
© SLO - praatjes peilen

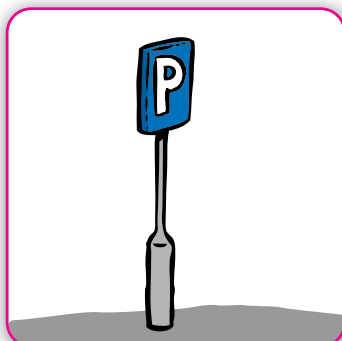
© SLO - praatjes peilen

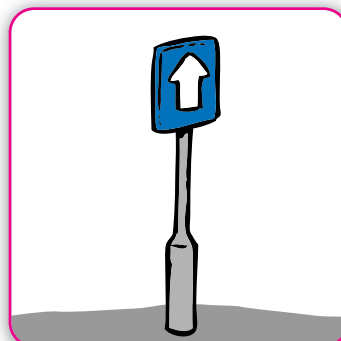
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

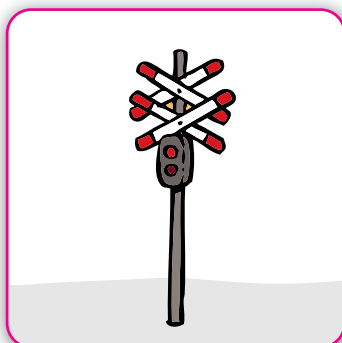
© SLO - praatjes peilen

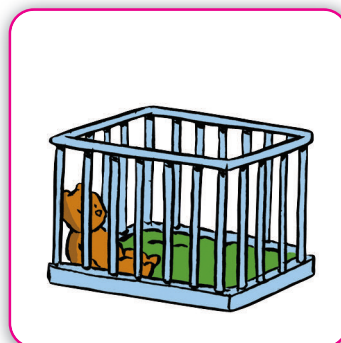
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

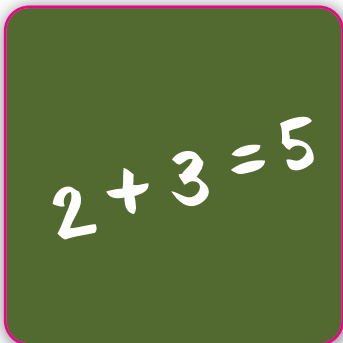

© SLO - praatjes peilen

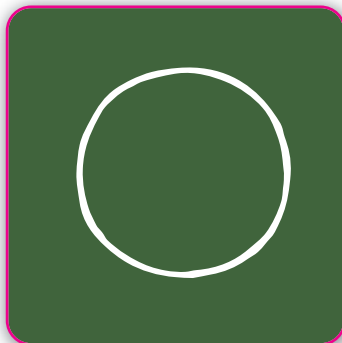

© SLO - praatjes peilen

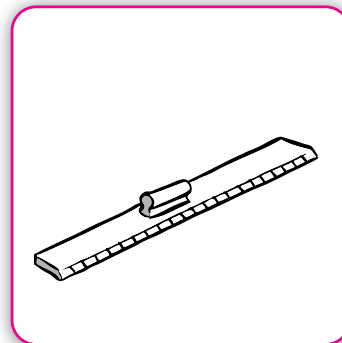
Praatjes Peilen - ik zie en ik hoor

© SLO - praatjes peilen

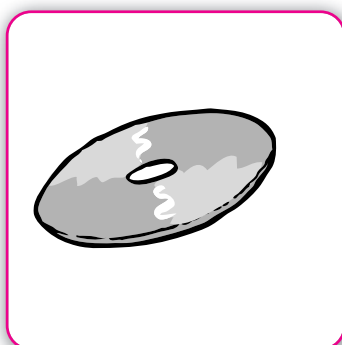
© SLO - praatjes peilen

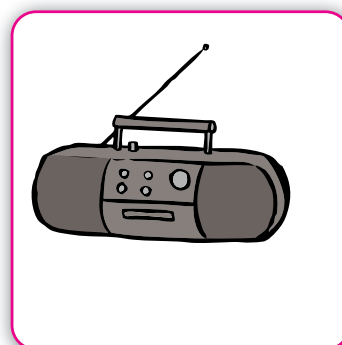
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

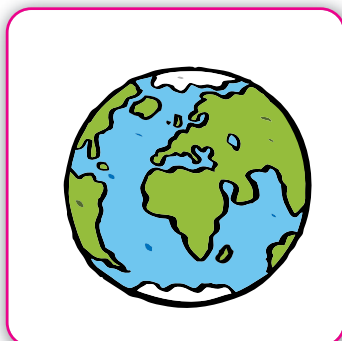
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

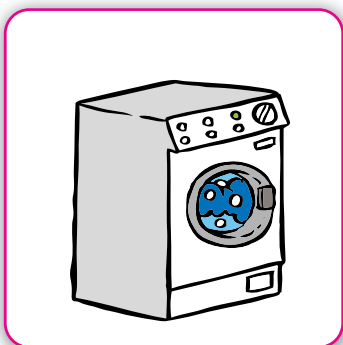
© SLO - praatjes peilen

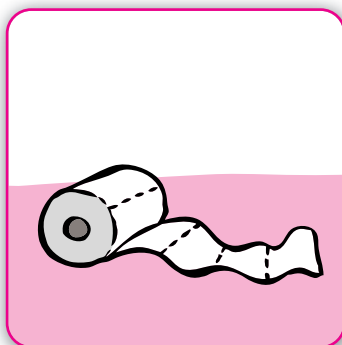
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

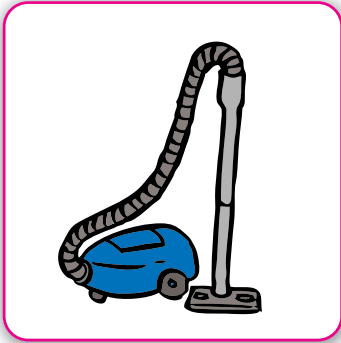

© SLO - praatjes peilen

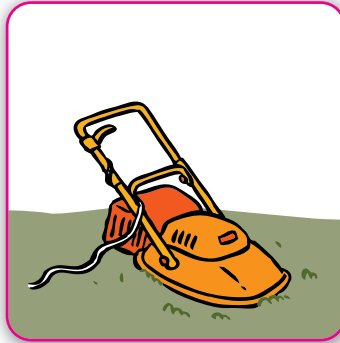

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - ik zie en ik hoor

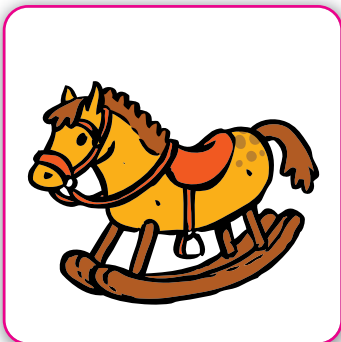
© SLO - praatjes peilen

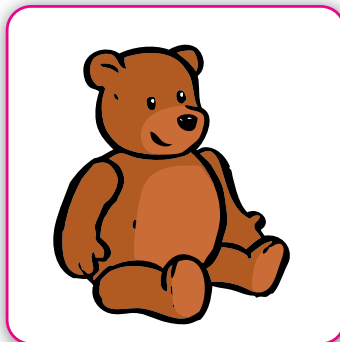
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

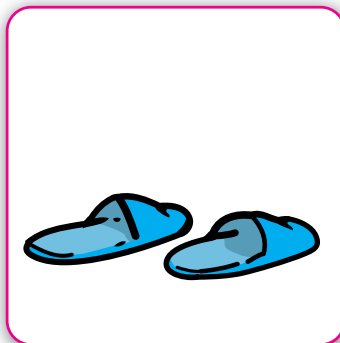
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - ik zie, ik hoor... en vertel

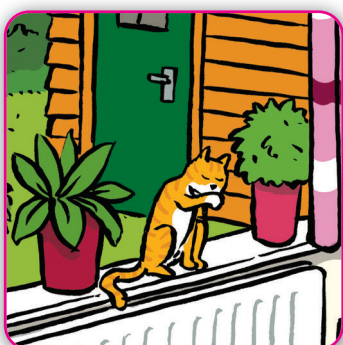
© SLO - praatjes peilen

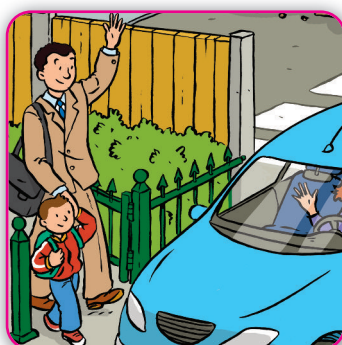
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

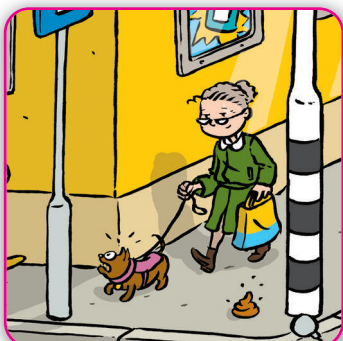
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

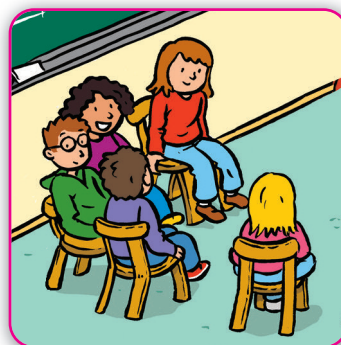
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - ik zie, ik hoor... en vertel

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - ik zie, ik hoor... en vertel

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - vertel jij? ... ik luister

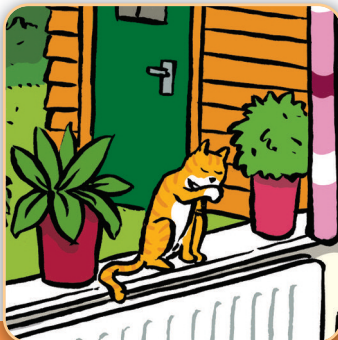
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

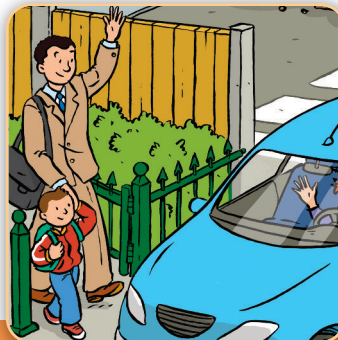
© SLO - praatjes peilen

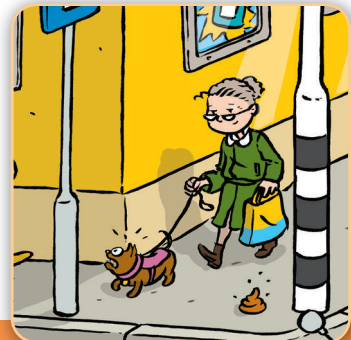
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - vertel jij? ... ik luister

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - vertel jij? ... ik luister

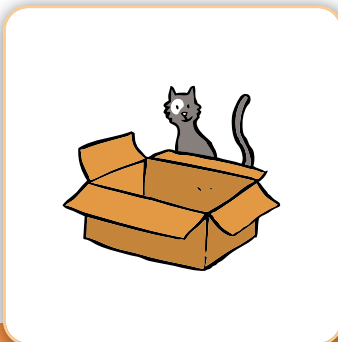
© SLO - praatjes peilen

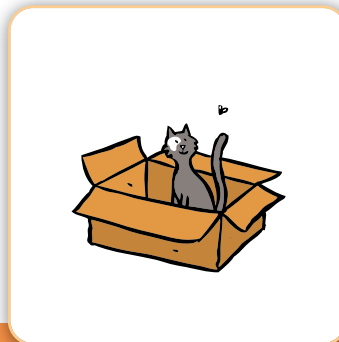
© SLO - praatjes peilen

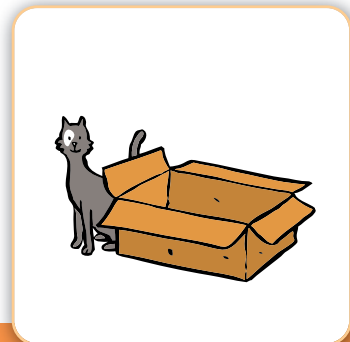
© SLO - praatjes peilen

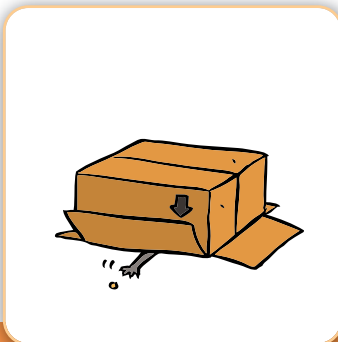
© SLO - praatjes peilen

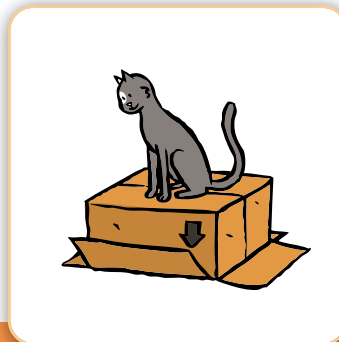
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

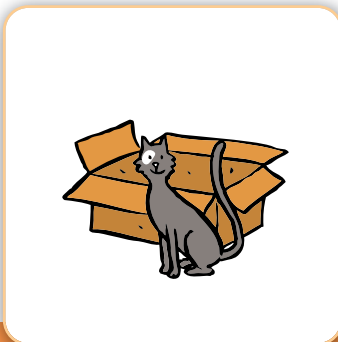
© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - praatplaten

Praatjes Peilen - praatplaten

Praatjes Peilen - praatplaten

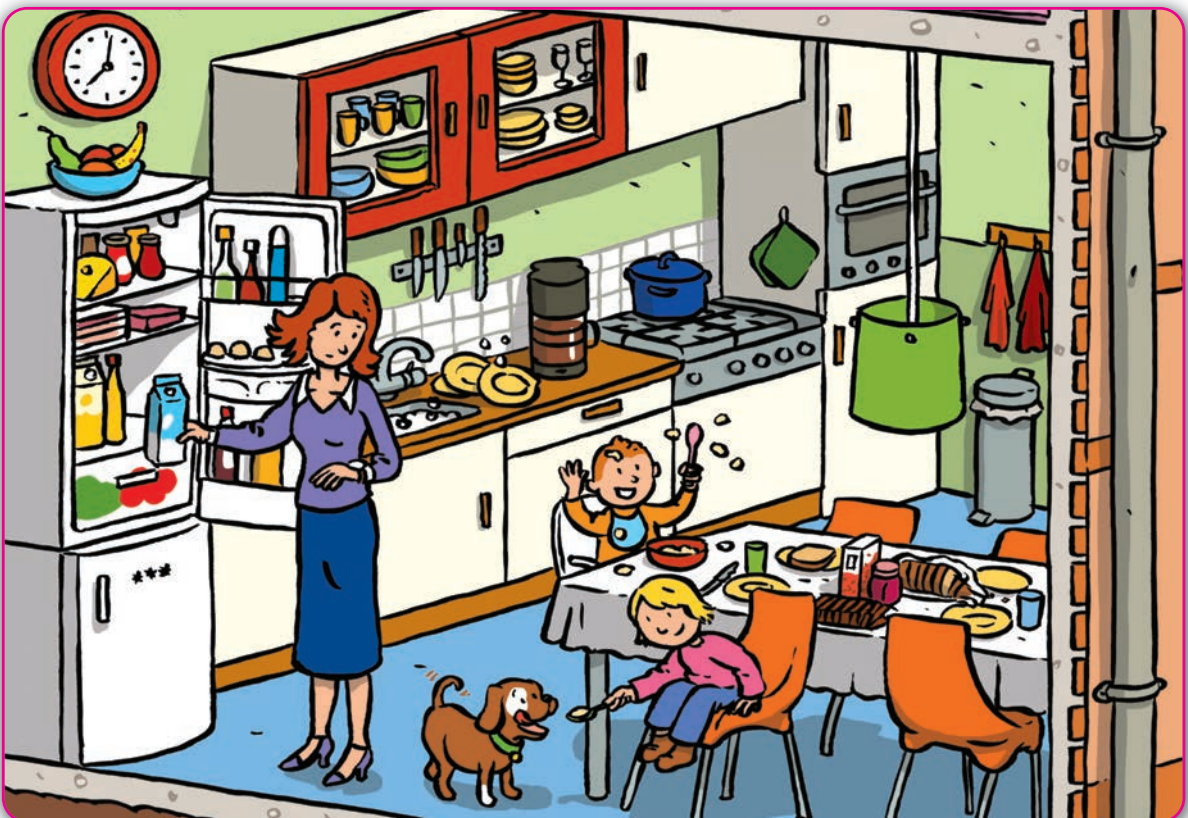
Praatjes Peilen - praatplaten

Praatjes Peilen - A6 praatplaten

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - A6 praatplaten

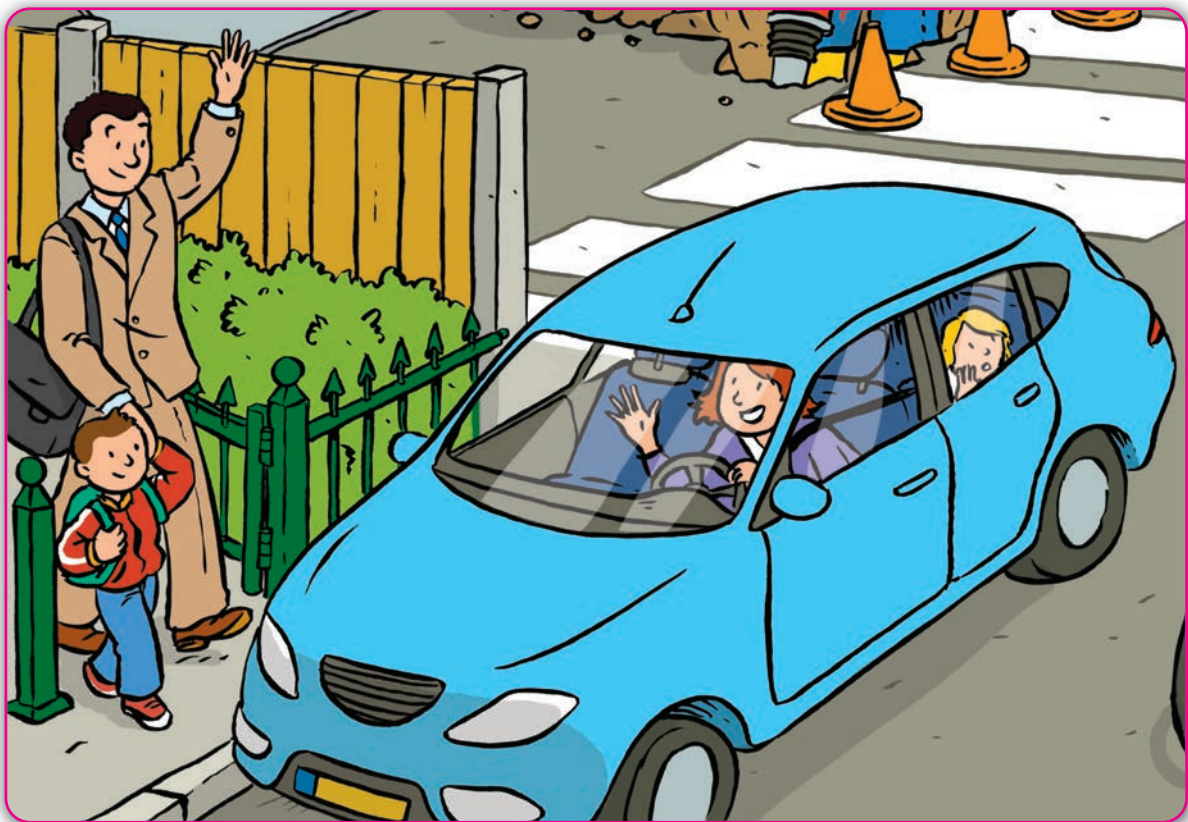

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - A6 praatplaten

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - A6 praatplaten

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - A6 praatplaten

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - A6 praatplaten

© SLO - praatjes peilen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - uitknipblad gezin

onderkant naar achteren vouwen

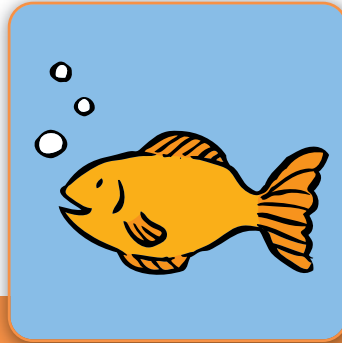
Praatjes Peilen - kwartet

dieren

© SLO - praatjes peilen

dieren

© SLO - praatjes peilen

dieren

© SLO - praatjes peilen

dieren

© SLO - praatjes peilen

gezin

© SLO - praatjes peilen

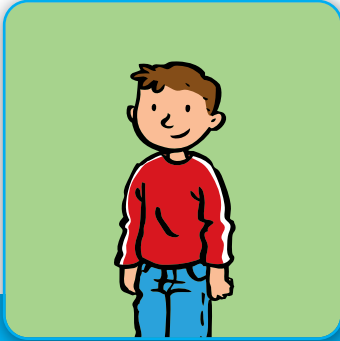
gezin

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - kwartet

gezin

© SLO - praatjes peilen

gezin

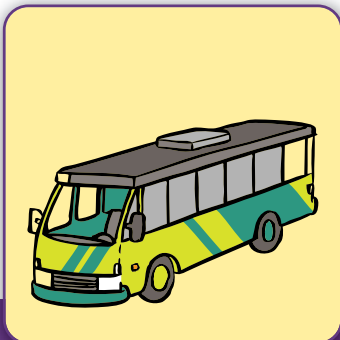
© SLO - praatjes peilen

voertuigen

© SLO - praatjes peilen

voertuigen

© SLO - praatjes peilen

voertuigen

© SLO - praatjes peilen

voertuigen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - kwartet

schoolplein

© SLO - praatjes peilen

schoolplein

© SLO - praatjes peilen

schoolplein

© SLO - praatjes peilen

schoolplein

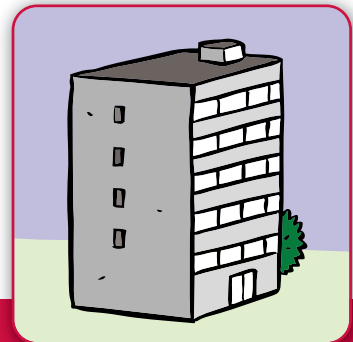
© SLO - praatjes peilen

gebouwen

© SLO - praatjes peilen

gebouwen

© SLO - praatjes peilen

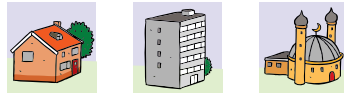
Praatjes Peilen - kwartet

gebouwen

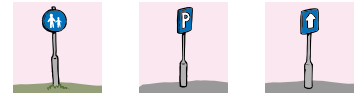
© SLO - praatjes peilen

gebouwen

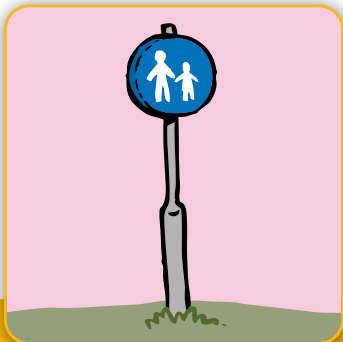
© SLO - praatjes peilen

verkeersborden

© SLO - praatjes peilen

verkeersborden

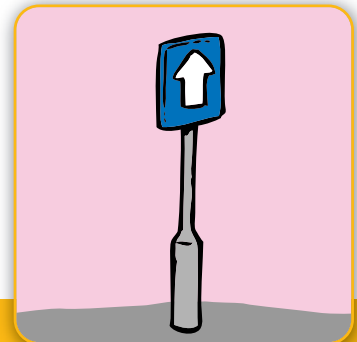
© SLO - praatjes peilen

verkeersborden

© SLO - praatjes peilen

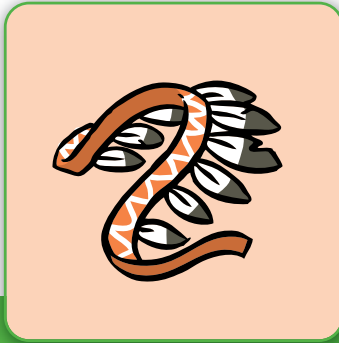
verkeersborden

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - kwartetet

speelgoed

© SLO - praatjes peilen

speelgoed

© SLO - praatjes peilen

speelgoed

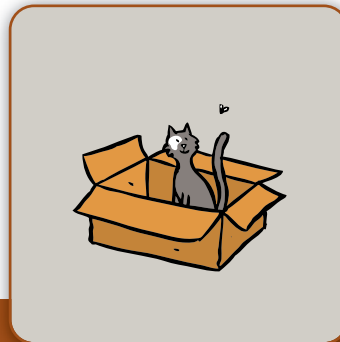
© SLO - praatjes peilen

speelgoed

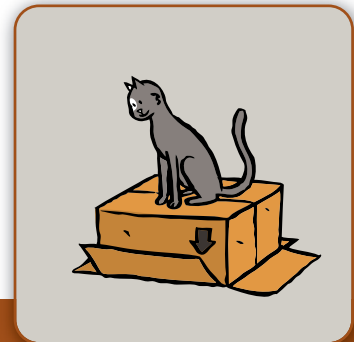
© SLO - praatjes peilen

om de doos

© SLO - praatjes peilen

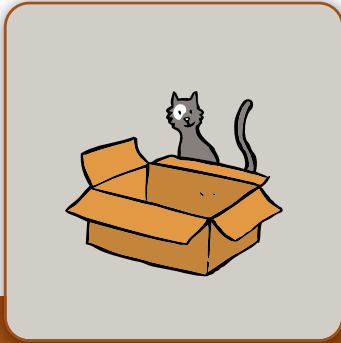
om de doos

© SLO - praatjes peilen

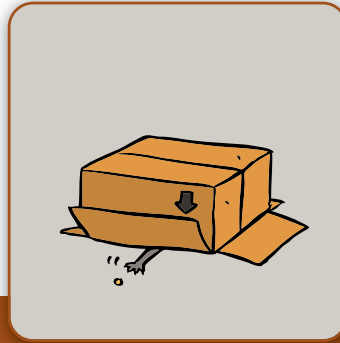
Praatjes Peilen - kwartetet

om de doos

© SLO - praatjes peilen

om de doos

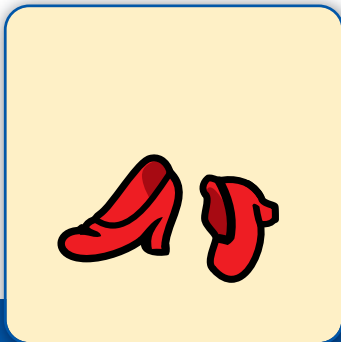
© SLO - praatjes peilen

schoenen

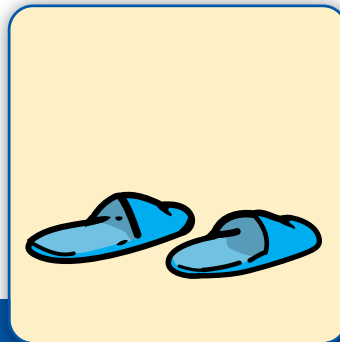
© SLO - praatjes peilen

schoenen

© SLO - praatjes peilen

schoenen

© SLO - praatjes peilen

schoenen

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - kwartet

aan het werk

© SLO - praatjes peilen

aan het werk

© SLO - praatjes peilen

aan het werk

© SLO - praatjes peilen

aan het werk

© SLO - praatjes peilen

Praatjes Peilen - bingo

bingo!

1

2

3

4

5

6

© SLO - praatjes peilen

SLO heeft als nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling een publieke taakstelling in de driehoek beleid, praktijk en wetenschap. SLO heeft een onafhankelijke, niet-commerciële positie als landelijke kennisinstelling en is dienstbaar aan vele partijen in beleid en praktijk.

Het werk van SLO kenmerkt zich door een wisselwerking tussen diverse niveaus van leerplanontwikkeling (stelsel, school, klas, leerling). SLO streeft naar (zowel longitudinale als horizontale) inhoudelijke samenhang in het onderwijs en richt zich daarbij op de sectoren primair onderwijs, speciaal onderwijs, voortgezet onderwijs en beroepsonderwijs. De activiteiten van SLO bestrijken in principe alle vakgebieden.

SLO

Piet Heinstraat 12
7511 JE Enschede

Postbus 2041
7500 CA Enschede

T 053 484 08 40
E info@slo.nl

www.slo.nl

slo